

Hangay, Oktav
A nagynemet vagy pangerman
egyesuletek es mukodesuk

HARCZ A MAGYARSÁGÉRT!

A NAGYNÉMET VAGY PÁNGERMÁN EGYESÜLETEK ÉS MŰKÖDÉSÜK

IRTA:

HANGAY OKTÁV

A KOLOZSVÁRI KER. AKADÉMIA TANÁRA.

MÁSODIK KIADÁS

A GÁMÁN-NYOMDA HAZAFIAS ÁLDOZATKÉSZSÉGÉBŐL.

KOLOZSVÁR,

NYOMATOTT GÁMÁN J. ÖRÖKÖSÉNÉL

1901.

HARCZ A MAGYARSÁGÉRT!

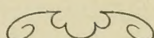

A NAGYNÉMET VAGY PÁNGERMÁN EGYESÜLETEK ÉS MŰKÖDÉSÜK

IRTA:

HANGAY OKTÁV

A KOLOZSVÁRI KER. AKADÉMIA TANÁRA.

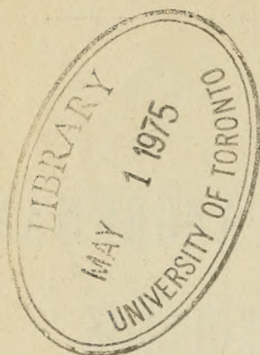
MÁSODIK KIADÁS

A GÁMÁN-NYOMDA HAZAFIAS ÁLDOZATKÉSZSÉGÉBŐL.

KOLOZSVÁR,

NYOMATOTT GÁMÁN J. ÖRÖKÖSÉNÉL

1901.

LIBRARY
MAY 1 1975
UNIVERSITY OF TORONTO

A nagynémet vagy pángermán egyesületek.

Bevezető.

Az 1870—71-iki nagy francia-német háboru lefolyása alatt Münchenben voltam. A tulnyomó erővel levert szerencsétlen Franczіaország iránti kiolthatatlan rokonszenvünkkel kisértük mi magyarok a világhistoria óriási változásait és naponta megfigyelhettük azon roppant nemzeti föllángolást, mely még a malátás sörtől flegmatikusabb bajorokat is elboritotta s tapasztalhattuk azon szokatlan társadalml jelenségeket, melyek a győzelemittas német nép minden rétegében egyszerre fölcsiráztak. A széthuzó partikularizmusban élt német államok törzsei csodálatos egyetértésben voltak a nemzet-állami egység megteremtésének munkájánál s a német császárság ujjászületése kioltotta belőlük azon kicsinyes elkülönitési hajlamokat, melyek a háboru előtti időkben a sokféle német tartományban valósággal burjánoztak. A német egység indokolható, önérzetes jelenségeivel azonban, megnyilatkozott több helyütt a német pöffeszkedés és gőg is; a vaskezü Bismarktól történelmi szárnyalt szóvá lett „furor teutonicus," az egész Európát fölfalni akaró német telhetetlenségbe csapott át A pángermán érzület a komolyabb irányu német tudósokat is annyira elragadta, hogy Vischer Frigyes, az ujabb német esztétika kitünő müvelője, stuttgarti professor, „Blut soll aus eueren Nägeln spritzen" vérszemes frázisokkal fejtegette a romanizmus pusztulását s a germanizmus elmaradhatlan győzelmét egész Európában. A sedani győzelem, Páris bevétele oly mámorba

hozta a német professorok fejét, hogy nemcsak Elsass-Lotharingia bekebelezése volt a birodalom megnagyobbitására czélzó követelmény, hanem nagytudásu tanárok nyiltan lelkesitették a német népet, az összes európai német elemet *egy császári korona alá hozó Gross-Deutschland* megteremtésére. Münchenben Löher Ferencz egyet. tanár, az erdélyi szászok protektora, kezdette meg a propagandát, bizonyos ravasz politikával arra számitva, hogy az ugynevezett „elnyomott szászok" védelmével sikerülni fog egyuttal az egész Ausztria és Magyarországban élő németségben a nagynémet érzületet fölkelteni. A müncheni Odeon olvasótermében, később a hannoveri kaszinoban, kezemben voltak az asztalon több példányban heverő röpiratok p. „Das Erwürgen der deutschen Nationalität in Ungarn" — „Ungarns Gegenwart und seine nächste Entwickelung" stb.

Eme tendencziozusan minden kaszinónak, egyletnek ingyen szétküldött füzetekben, kezdődött a pángermán piszkolódás és hazug ráfogás hazánk kormánya s magyar népe ellen. Ezen időben jelent meg Löher tanár „Die Magyaren und andere Ungarn" czimü nagyobb könyve, melynek már keresett czimzése is alattomos determinálást rejt magában, hogy hazánk népelemeit valami külön „magyar" s külön „ungar" érzületvilágba ossza be. A munka némely fejezetét Lőher a bajor földrajzi társaság estélyein is fölolvasta, sokszor előkelő hallgatóság előtt, melynek soraiban a müncheni politikai és katonai köröknek befolyásos képviselőit szemlélhettem. Egy alkalommal szerényen vonultam meg néhány magyar egyetemi hallgatóval egyik oldalpadban, hogy végig hallgassam a különben kellemes organummal ellátott s megnyerő modorral előadó ellenségünket; talán nem is lett volna oly magyarfaló, de magyarországi utazásában derék szász atyánkfiai vezették s informálták s igy természetes következmény lett, hogy a professor ur koponyája az optikai camera obscurává fejlődött, mert a mit csak látott nálunk, annak a forditott, fonák képét vitte magával a bajor fővárosba.

Előadásának befejező részében Lőher kegyes elismeréssel szólott a magyar költészetről, dicsérte azon tudomá-

nyos munkásságot, melyet főleg a nyelvészet s hazai történetirás terén kifejtettünk; de végül forditott egyet gondolatmenetén s a szemüveges katedrai figura lenéző gúnynyal kérdezte: „vajjon t. hallgatóim, ha mindezen elismerésünk mellett, az összes magyar tudományos irodalom holnap rögtön eltünnék a földszinéről, szegényebb lenne az emberiség csak egyetlen eszmével is?“ Bár mennyire izgatta vérünket a gyülölködő hang, csendesen hallgattuk a tanár ur kritikáit, legföllebb ugy magunkban gondoltuk, hogy mit tennénk mi künn ezzel a némettel, ha a müncheni rendőrség dolgunkat nem minősitené nyilvános „Gewalt“-nak! Szegény diákos helyzetünk, bizony nagyon hasonlitott Petőfi szegény juhászáéhoz, de talán még annál is rosszabb volt, mert az legalább elkeseredésében nagyot üthetett botjával a szamár fejére; mi még azt se tehettük; közeledtek az examinatoriumok. Löhernek hirhedt támadásaira tudtommal felelt itt-ott a magyar sajtó, de ezek a feleletek csak gyönge riposztok voltak a németnek rendszeres támadásaira A hamis adatok felölünk nagyon közkézen forognak azóta s a német tudósok között alig van egy-kettő, a ki a Löher-féle „Ungar“ és „Magyare“ differencziáló zavaros fogalmakat el ne fogadta volna. Epen e napokban olvastam az „Allgem. Zeitung“ mellékletében egy jónevü német irótól: Az egységes és oszthatatlan „*ungar* nemzet“ tömegébe a magyarisch nyelvközösület. (magyarische Sprachgemeinschaft), mely magát magyar nemzetnek nevezi, saját nyelvének zsarnoki előjogokat követel“.

Nem tárgyamhoz tartozik ezen historiánkat kiforgató s hazánk ethnografiáját politikailag kizsákmányolni kivánó fogalomzavar tisztázása. Ha boszantók is voltak Löher magyarellenes előadásai, az én figyelmemet amaz előadásoknál jelenvolt diszes németközönség viselkedése s hangulatnyilvánulása kötötte le; mert valahányszor csak hangoztatta a tanár ur magyarfaló frázisait, a közönség „bravo, so ist, ganz recht“ kiáltásokkal kisérte. Ezzel argumentálták, hogy nem egy muló tünettel, hanem fejlődő s fejlesztetni óhajtó pangermán irányelvekkel lesz később dolgunk. Azóta figye-

lemmel kisérem a németség ilyetén mozgalmait; azóta látom a pangermán egyesületek gyors növekedését és jelentékeny eredményeit s rendkivül sürgősen elérkezettnek látom az időpontot, hogy hazánk belnyugalmát fölkavarni akaró „grossdeutsch“ munkásságot minél szélesebb körben megismertessük, a magyar társadalomban pedig minél több őrszemet állitsunk fel, az éber felügyelet s ernyedetlen megfigyelésre. Mindenek előtt ismernünk kell az ellenség hadállását, csapatait, ügyes taktikáját és titkos aknamunkáit, hogy a védelmet kellően szervezhessük.

Az egyesületek általában.

Általánosan ismert dolog, hogy a közös czélok elérésére önként alakult egyesületek legkitünőbb talaja Németország. A közmondásos „Vereinsmeierei“ sehol sem virágzik jobban mint Európa szivében, hol rajnamenti nektárral lelkesülnek Göthe és Schiller költészetéért, hol Gambrinus itala mellett diákdalokkal fölgerjedt orgiákat ülhet a nemzeti egoismus, hol 65 millió ember érzelemvilágát a „Wacht am Rhein“ hozza összhangba s egy tevékeny öntudatos császárnak rendelkező parancsát egy millió harczosa várja, hogy akár nyugatnak adjon hatalmas sedáni csapást, akár keletről keritsen magához országokat a Hohenzollernek jogara alá.

A számtalan egylet közül bennünket csak azok érdekelnek, melyek napjainkban a német nemzeti öntudat fölkeltését s ébrentartását, a nyiltan s titkosan müködő németesitést, de főkép a pangermanizmus nagy eszméjének, az *összes európai németeknek egyetlen birodalomba való egyesitését* s ezen egyesitésre a politikai, etnographiai s közlekedésnyelvi talaj előkészitését tüzték ki czéljukul. Ily egyesületek csoportosítva a következők:

1. *A felekezeti egyletek* a németség védelmére. Ide tartoznak a Gusztáv Adolf egylet, a protestáns misszió egyletek, a német-katholikus Szt.-Rafael társaság.

2. Az antiszemita egyletek.

3. A németség tengerentúli terjesztésére s izmositására alakult egyletek, ilyenek: a német gyarmategyletek, a régibb gyarmatositó egyletek, a kereskedelmi-geografiai egyletek.

4. A *Schulvereinok* és *Schutzvereinok*, melyekhez soroztatnak: az általános német Schulverein, a német-amerikai iskola-egylet, a bécsi német Schulverein, a német-osztrák védegyletek, a németségnek az Osztmarkban (tehát Ausztria-Magyarország egy részében) való támogatására alakult egylet.

5. A legveszedelmesebb egylet az „All-deutscher Verband“ vagy pangermán szövetség.

Ezen csoportositás természetesen nem foglalja magában a százakra menő helyi egyesületeket, választókerületi Kreisausschusokat, melyeknek igyekezetei azonban kicsiben épen azok, mint a nagyobb continentalis német társulásoknak törekvései. Ott van a „Bund der Germanen“ — a „Nordmark“ és „Südmark“ a „németek szövetsége Csehországban“ — a titokban müködő „Eintracht“ s a kedélyes czeremoniákban, a mulattatás és élvezet álarcza alatt germanizáló „Schlaraffia“ több száz páholya, a diák-egyletek, burschenschaftok s jugendbundok, Brassó Szebenig tartó óriási hálózata. Tekintsünk a főbbeknek müködési tüzhelyébe, nagyon tanulságos és ajánlatos dolog ez a magyar érzelmü olvasónak.

Felekezeti egyletek. Schulverein.

A Gusztáv Adolf egylet keletkezésének első éveiben, a protestáns hitfelekezetek támogatását tüzte ki feladatául. Legfőbb gonddal volt Európa keleti részére, hol a hit gyanútlan zászlója alatt számos német nyelvszigetet mentett meg a pusztulástól. Hetven éves fönnállása óta oly hatalmas szervezetté növekedett, a minőt alig találunk más nemzeteknél. Az utóbbi beszámolója szerint 49 főegyletből, 1856 fiókegyletből, 543 nőegyletből áll, nem számítva a diák- s tanuló fiók-egyleteket. Az uj pangermán irány ezen egyesületnek régi protestáns, tiszta felekezeti jellegét is megváltoztatta, mert bár az alapszabályok ily álláspontot nem tárnak fel, mégis a segélyösszegek megszavazásánál már régóta, csupán a német-nemzeti szempont vezérli a választmányt. Hogy mily hatalmas tényező a mai Gusztáv Adolf egylet az elszórt német nyelvszigetek föntartásában s a németségnek a geografiai nyelvhatároknál való hathatós anyagi támogatásában, azt kiolvasom az utóbbi nagygyülés évi jelentéseiből. A központ rendelkezésére állott (1895-ig) 6,531,318 márka, a fő- s fiók-egyletek 27,693,092 márkával müködhettek. Ezen összegekből a német birodalomban elosztatott 17,964,926 márka 2330 községnek, melyek között 842 oly község kapott tekintélyesebb segélyt, melyek a vendek, csehek s lengyelektől lakott Posen, Szilézia s Keleti Poroszország tartományokban tartják fenn a politikai dominálásra hivatott németséget. Az osztrák tartományokban 625 község vett igénybe hét és fél millió márka segélyt, de jól megjegyzendő, hogy ezen összegben majdnem 6 millió márka német birodalmi pénz foglaltatik.* A német nyelvszigetek támogattatnak ezen külföldi pénzzel Galicziában, Cseh- s Morvaországban.

De hát minő viszonyokat tár fel ama zárszámadás hazánkra nézve? Magyarország, — jól értsék meg olvasóim — *a magyarok által vérrel szerzett ország*, csaknem 2 millió márkát kap ama germán Judás pénzből! Talán azt hiszik,

* Schultheis. Deuschnationales Vereinswesen. 12. lap.

hogy a nemzetiségre tekintet nélkül csupán a protestáns vallásu szegények támogatására? Ó dehogy, — magyar protestáns község nem kap egy fillért se a mostani Gusztáv Adolf egylettől, de bizonnyal nem is találkoznék oly magyar pap, ki nagy szegénységben is elfogadná a német propaganda titkos alamizsnáját. Egyetlenegyszer tette meg a jelentés szerint, a szászrégeni kálvinista község, — legyen büntetése egyik német jelentés eme gúnyos passusa: „verschmäht es unter Umständen auch eine magyarische Gemeinde helvetischen Bekenntnisses, wie die in Sächsisch-Regen nicht, die Unterstützung von den sonst verhöhnten Deutschen anzunehmen!“

Hogy a Gusztáv Adolf egylet a hazánkban élő lutheránus németség erősitésén dolgozik, látszik a nagyszebeni főegylet rovatából, melyben 511,316 márka segély szerepel, valamint a Felső-Lővő vagy Ober-Schützeni intézetnek küldött összegekből, melyek 227,274 márkára rugnak.*

A német protestáns misszió egyletek, bár kapcsolatban vannak a Gusztáv Adolf egylettel, — inkább a tengerentúli németségre őrködnek s az 1882. óta minden évben megtartott diasporákon, az Európán kivül keletkezett német községek állapotát s a segélyezési módokat beszélik meg. A baseli missióból lelkészeket s tanitókat küldenek az Unióba, déli Braziliába s Ausztráliába s eredményes müködésüknek köszönhető, hogy a braziliai németek el nem románizálódtak s az amerikai s ausztráliai területeken nagyobb népanyagban összegyült németek, az angol-yankee néptengerben nemzetileg el nem tüntek.

A katholikus kivándorlókat segélyező *Szent-Rafael-társaság* 1872. óta áll fenn. Katholikus mivoltánál fogva nem tiszta német nemzeti egylet, de mint Németországban alakult egylet, a katholikus németeket támogatja első sorban. Megteremté a „német katholikus egyletet“ Baltimore központtal 42 ezer rendes taggal, templomaiban németül prédikál, felekezeti iskoláiban németül tanit s a katholiczizmus

* Schultheiss előbbi munkájában, 13. lapon.

erősitésével, a németségnek erős várakat szerez az Unió területén. Működésének rosz gyümölcse azon ellentét, mely az irkatholikus s németkatholikus egyházak között ma már annyira kifejlődött, hogy Minesota állam angol-amerikai érseke Ireland, a német katholikusok erőszakos angolositását, illetve yankeezálását ajánlotta az Unió kormányának, ő maga pedig német növendékek fölvételét a papi szemináriumokba egyenest megtiltotta.

A németségnek Ázsia, Afrika, Amerika s Ausztrália világrészekben való terjesztésére a legujabb időben alakult

„Centralverein für Handelsgeographie",

„Kolonialverein",

„Gesellschaft für deutsche Kolonisation",

„Südwestafrikanische Siedelungs-Geselschaft"

s más efféle egyesületek ismertetését elhagyom. Mindezen társaságok azóta keletkeztek, mióta a német császárság expansiv politikája folytán, önállóan kezelt német gyarmatokat alapitott. Nagy vonásokban organizálják a németség kivándorlását; megakadályozzák, hogy magán-ügynökök rut spekuláczióinak áldozatai legyenek, egyáltalán a telepítés befejezésével gondoskodnak nemcsak termelési, hanem egyházi s iskolai szükségleteikről is. A „Kolonial-Zeitung" már is referál, hogy a kisdedóvói alapon növelt fekete néger porontyok, mily szépen éneklik a Kilimandsaro alatt a Loreley s a „Wacht am Rhein"-t s bizonyára az első generatio beoktatásával meglesznek a germanizált négerek, kik mint nálunk, a hadsereg egységének megbontása nélkül nem néger, hanem német kommandóra fogják az ismétlő fegyverek keresztényies munkáját végezni!

A *bécsi német Schulvereint*, az 1866. után Ausztriában jobban megindult szláv nemzetiségi mozgalom hozta létre. Az egylet a Pernestorfer osztrák képviselő által 1880-ban kifejtett programm szerint a „fenyegetett" német iskolák támogatását s uj iskoláknak fölállitását tüzte ki czéljául. Ugyanazon év julius havában a bécsi tudományos akadémiában volt az alakuló gyülés s néhány hónap mulva 13 ezer tag iratkozott a föltett ivekre. Az osztrák-német pártkonfe-

renczia jórészt reichsrathi képviselőkből kötelességül tüzte ki, hogy a Schulvereint minden erejéből támogatja. A némethoni fajrokonokkal beállt benső érintkezés, ezen nálunk a hirlapokból ismert egyletet oly hatalmassá tette, hogy 1887-ben már 120 ezer német férfi- s nőtagja volt s képes lett 82 iskolát s 41 gyermekkertet támogatni. A tiz éves beszámoló nem egészen 4 millió korona készpénzsegélyről ad tanulságos képet. A legujabb időben az antiszemita irányu német-nemzeti párt, — melynek képviselőit Wolf, Schönerer lovag, Lueger stb. a bécsi képviselőház s községtanács verekedő gyüléseiből ismerjük — szakadást idézett elő a Schulvereinban s a szabadelvübb tagok nagy számban kiléptek az egylet kötelékéből.

Bár a bécsi Schulverein hazánk németlakta vidékeivel s városaival nem egyszer próbált agitáczionális érintkezésbe jönni, müködését teljesen fölszivták a beállott osztrák viszonyok; a csehek s németek jelen nyelvharczának féktelen tombolásában s annak előidézésében nagy része van s hazánk politikai vezetői indokolt aggodalommal nézhetik azt a nemzetiségi zürzavart, mely az eltürt német-nemzeti fészkelődések reaktiojaként bomlasztja az osztrák birodalmat.

Az osztrák-német Schulverein épen nem régen 1900. jun. 2-án tartotta utolsó közgyülését Gráczban. A nagy Stefánia-termek zsufoltságig megteltek intelligens közönséggel s a legjelentékenyebb fiókegyletek 534 képviselőt küldöttek a gyülésre. Az ily nagynémet politikai ünnepélyeket néhány évtized előtt lehetetlen volt megtartani Ausztriában; a bécsi Sofiensaalban egykor kifütyölték az „Ich bin ein Preisse“ ártatlan melodiáját s a Hohenwart ministerium idejében a kintornást megbüntették a „Wacht am Rhein“ sipolása miatt, a torna- s dalegyleteknek pedig szigoruan tilos volt német-nemzeti dalokat énekelni. Most a hatalmas szomszéd felé int minden osztrák-német s kevés kivétellel nem a „Gotterhalte“ és a bécsi Burg, hanem a „Wacht am Rhein“ s a berlini Schloss adják az ünnepélyek ihletségi levegőjét. A gráczi Schulverein ünnepen ott ültek gróf Attems helytartó, a stájer nagybirtokosok, az osztrák főrendiház s képviselőház szá-

mos tagja, a gráczi egyetem rektora s tanárai, Grácz város polgármestere stb. Ezeknek jelenlétében nagy tetszés mellett jelentette ki dr. Weitlof elnök, hogy: „*Die Farben des Vereines sind schwarz - roth—gold und können dieselben in einem Vereinsbanner, sowie in einem Vereinsabzeichen ersichtlich gemacht werden*". (Az egyesület szinei fekete-vörös-arany, azok egy egyleti zászlóban, valami egyleti jelvényben láthatólag hordozhatók.) Ezek a szinek pedig sem osztrák, sem stájer, hanem *nagynémet szinek*, melyeket 1815-ben kezdettek a német diák burschenschaftok viselni. A német Bund kormányai eme szinek viselésében forradalmat s demagógiát gyanitottak s több izben eltiltották azok használatát; az 1848-iki mozgalmak alkalmával a trikolor megint lengett, sőt diplomatikus fogásból 1863-ban az osztrák császártól egybehivott fejedelmi gyülés alkalmával Frankfurtban, a szövetségtanács palotájára is kitüzetett. Ez idő óta ezen szinek mint „*Grossdeutschland*" *szinei szerepelnek* s jelképes hirdetői az összes németség nemzeti harmoniájának. Az 1871-iki törvény a fekete-fehér-vörös trikolort mondotta ki német birodalmi szineknek, de ennek s a számos eltiltásnak daczára a „schwartz-roth-gold" szerepel minden pangermán tüntetésnél.*)

A bécsi Schulverein hatása alatt keletkezett Berlinben az „*Allgemeine deutsche Schulverein.*" Az előbbit erkölcsi s anyagi szempontból már régóta támogatták a német birodalomból is és dr. Heidinger Stuttgartban, dr. Lotz Frankfurtban, dr. Gross Badenben stb. az egylet érdekében előadásokat tartottak; a külföldi németség védelmére 1878-ban alakult berlini „Centralverein für Handelsgeografie" pedig erősen támogatta az osztrák schulvereinos mozgalmakat. De midőn az osztrák belügyminiszterium megtiltotta az osztrák egyleteknek általában, hogy külföldi fiókegyleteket magukba vegyenek, a bécsi egylet berlini fiókegylete külön német schulvereinná változott át.

A napokban jelent meg az 1900-ban kiadott:

*) Pallmann. Zur Geschichte der deutschen Fahne und ihrer Farben. Berlin. 1871.

„*Geschichte des allgemeinen deutschen Schulvereins, zur Erhaltung des Deutschtums im Auslande, von dr. Karl Vormeng. Verlag Georg Reimer Berlin*“ czimü füzet, mely tanulságos leirását adja a magyargyülölő külföldi akcziónak. Tulajdonkép látható belőle, hogy az egész berlini Schulverein a mi szász polgáraink „elnyomatási“ propagandájából teremtődött. A német egyetemekre kijáró szász ifjuság tartós érintkezése a német-birodalmi „testvérekkel“, a németországi professorok vagy egyéb feketénlátó egyének utazásai s látogatásai az erdélyi részekben, mind megannyi eszköz volt, a sok fonák informátio megtételéhez. Már Lőher tanár társa, a magyarfojtogató Wattenbach heidelbergi tanár,* a Schulverein titkára dr. Vormeng s többen nemcsak javasolták az állandó összeköttetést a nagyszebeni szászokkal, hanem tényleg folytonos agitatorikus viszonosság is fejlődött ki Berlin, Nagyszeben és Brassó között. A Schulvereintól kiadott illusztrált havi közlöny „Die deutsche Post“, az ujabban megindult egyleti közlöny „Das Deutschtum im Auslande“, „Mittheilungen des allgemeinen deutschen Schulvereins zur Erhaltung des Deutschtums im Auslande“ temérdek czikkjei bizonyitják, hogy nagyon sok hátmögi „tudósitó“ akadt hazánk területéről, ki nem restelte a saját fészkét beronditni a „Correspondenz“ hasábjain.

A magyar középiskolai törvény foganatba vételénél, a berlini Schulverein vezéremberei nagy tollerővel rontottak nekünk és a tolakodásnak páratlan példáját adták többféle „Aufruf“-okban. Más népek jogainak respektálására akartak bennünket tanitani azon pangermán agyvelők, kik saját országukban a legparányibb franczia, dán vagy lengyel megnyilatkozást is „Staatsverbrechen“-nek minősitenek. A kiáltványok elsejében a többi között nevezetes eme részlet:

„Mindenekfelett Magyarország és Erdély németjei szükséglik segitségünket. A nyelvek egyenjogositásának törvényes biztositása daczára, az uralkodó magyar kisebbség évek óta következetesen oda müködött, hogy a magyar ko-

* Wattenbach. Die siebenbürger Sachsen. Heidelberg. Verlag Fr. Bassermann. 1870.

rona országokban *a német müvelődést tönkre tegye.* A német népiskolák számát évről-évre csökkentik, a német gymnasimumok az erdélyi szászokéi kivételével, magyarositattak s az *egyetlen német egyetem* se létezik immár".

Itt esett meg ama famozus felsülés, hogy a „sächsise Universität" politikai értelmét, valami tudományegyetemmel cserélték össze s keservesen panaszkodnak, hogy (1881-ben) a magyar barbárság az „egyetlen német-egyetemet" eltörülte!

A magyar országgyülésen többször zajos jeleneteket s vitákat idéztek elő efféle schulvereinos fölhivások. A legnagyobb foku felháborodását nyilvánitá a képviselőház a későbbi (1882—1883) német kiáltványok alkalmával, midőn a szász-német propaganda hamisitott maszlaga, még Mommsen s Gneist, nálunk oly tisztelt elsőrangu tudósokat is képes volt elbóditani. Mintha az egész Magyarország valami német zászló alá hajtott keleti provinczia lenne, melynek belügyeit a berlini komité kénye-kedve szerint irányithatja, megrostálhatja, — oly dölyfös föllépésü gyülésekből követelték a diplomatiai közbelépést. A német császárhoz Wattenbach tanár által szerkesztett föliratot nyujtottak be, de a császár bizonyára jobban megtudta itélni a pápaszemes urak túlkapásait s a magyar állam ellen beadott kérvényüket kereken visszautasitotta.

Azt hihetnők, hogy a Schulverein bizottság tagjai alattvalói hüséggel nyugodtak meg a „kérvényüket" relegáló császári szavakra. Nem igy történt. Az évtizedekig emlegetett „*Gewaltstreich der Madjaren*" már valóságos rögeszmévé jegőczödött bele makacs koponyájukba s mintha saját császáruk legfelsőbb forumát lefokozni akarták volna, a német birodalmi gyüléshez föllebbeztek s oda vitték be a német ügyet vagy helyesebben az erdélyi szász kérdést. Mert jobbára csak ily czimen forog az ügy a Schulverein emlitett történetében.

A „Correspodenzblatt" 1882. május 2-ik számában le van irva ama gyülés Berlinben, mely a német császár előző elutasitása daczára, a berlini parlament elé terjesztendő „szász ügy" megbeszélését tüzte ki tárgyául. A magyar

jogászok előtt a legnagyobb tiszteletben levő 70 éves Gneist Rudolf hirneves jogtanár elnökölt az ülésen, a szászok hü apologetája, Wattenbach tanár volt az előadó, Bunsen Kapp, Schläge, Eberty, Lipke, Herbertz, Kardorff s számos parlamenti tag képezték a választmányt. Allitólag sokan voltak ott Berlin előkelő befolyásos köreiből. A magyar közvélemény őszintén sajnálta, hogy az angol jogviszonyok, az angol selfgovernment kitünő ismerője, a Mill Stuartok német párhuzamosa és a „Rechtsstaat“ (jogállam) határozott megvédője, oly sajnálatosan felült a külföldi szásznémet kintornázásnak. No de megtörtént a gyülés a „magyarok rettentő uralma“ ellen, ide iktatom az eredeti Protest főpaszszusát:

„Der aufs Neue dem ungarischen Reichstag vorgelegte Entwurf eines Mittelschulgesetzes bedroht die siebenhunderthjährige deutsche Kultur *des siebenbürger Sachsenstammes* mit dem Untergange. Im Widerspruche mit den feierlichsten und zweifellosesten Bestimmungen derjenigen Grundgesetze, auf welchen allein die neuerliche statsrechtliche *Einverleibung Siebenbürgens* und insbesondere *des Sachsenlandes* in den Gesamtverband der ungarischen Monarchie beruht, im flagranten Widerspruche mit dem Nationalitätengesetze, welches die Gleichberechtigung der Sprachen, vornehmlich auch im Unterrichte, garantirt, verfolgt dieser Gesetzentwurf — und in seiner gegenwärtigen Fassung noch rücksichtsloser als zuvor — das Ziel, den deutschen Unterricht durch Madjarisirung des gesamten Lehrerstandes zu Grunde zu richten. Er trifft nach zahllosen in gesetzlicher und administrativer Form erfolgten ungeheuerlichen Vergewaltigungen das Herz *des siebenbürger Deutschtums*. Er ist die schneidigste und unverhüllteste Kriegserklärung, welche bisher in dem vielsprachigen Lande wider Hunderttausende von treuen Untertanen deutscher Nationalität gewagt worden ist. Seine Verwirklichung, indem sie die viel hundert jährige *Gemeinschaft der siebenbürger Sachsen* mit der wissenschaftlichen Bildung des Mutterlandes zerschneidet, reisst zugleich einè unaustüllbare Kluft zwischen der deut-

schen und der madjarischen Nation. Das deutsche Mutterland, welches mit der österreichisch-ungarischen Monarchie in Freundschaft leben will, muss daher immer lauter den Warnungsruf erheben, welchen auch mächtigere Völker nicht ohne Gefahr überhören.“

A szövegből rútan kikandikál a szász lóláb s kommentár nélkül is sejthető, honnét keletkezett a magyarokat elseprő operaházi müvihar. A magyar országgyülés, sajtó és közvélemény egyhangulag visszautasitotta a németországi Schulvereinnek hazánk belügyeibe való beavatkozását, határozottan roszakaratnak jelentette ki azon törekvést, hogy a legkisebb jogérzet elvetésével egy szomszéd szövetséges ország alatvalóit nyilt hütlenségre, a törvények megvetésére tüzeli s a rágalmak piszkos fegyvereivel, a hazai németséget saját hazája árulójává akarja nevelni. Nem voltak a pángermán urakra látszólag hatással, a hazai nem-szász németségnek népgyülései, melyeken a német nyelven hozott határozatokban erélyesen visszautasitották a berlini hivatlan dajkálkodást s a legnagyobb megvetésüket fejezték ki a külföldi pénzsegélyek ellen. Ezen magyar-német tiltakozó gyülések egész sorozatát hozták a hazai német lapok, de a Schulverein bizalmasai (Vertrauensmänner) perfid módon igyekezték azok valódiságát kétségbe vonni s azok morális és politikai értékét hazug szinben ócsárolni.

Ezek után bámulatos érzés foghat el mindenkit, ha a berlini Schulverein történetében (dr. Vormeng 25. lap) a „nagy harcz“ után azt olvashatja, hogy *a szászoknak mégis sikerült a középiskolai országos törvény rendelkezéseit kijátszani.* Erre a szerepre az elhalt Teutsch szász szuperintendenst érdemesiti nevezett Schulverein történész, amint irja: „*Neki* jutott a föladat, a tanügyet akként alakitani, hogy az uj törvény követelményeinek is elég tétessék, *s az intézetek német jellege mégis megóvassék.* És amint a dolog eleinte kivihetetlennek is látszott, nagy fáradság s munka után mégis

*) Lásd a Schulverein hivatalos lapját 1882. 3 és 4 számában levő Lügéwacker-féle czikkeket.

sikerült, amint ma mondani lehet, miután az átmenet ne héz idejét legyőzhették". (Lásd Schriften des Allg. deutsch. Schulvereins. Heft 2. Seite 25).

Hogy mennyiben áll az a kibuvó a magyar törvényekből, arra feleljenek a közoktatásügyünk elaltatott erdélyrészi őrei s egykedvü budapesti vezérei.

A Siebenb. Deutsches Tagblatt 1900. május 29-iki számában, büszkén számol be valaki a szász iskolák mai állapotáról s „glänzende Kulturrüstung"-nak nevezi, hogy az alig 180 ezer szásznak 5 főgymnáziuma, 2 algymnáziuma, 1 fő- 1 alreáltanodája van temérdek népiskolával, gazdasági iskolával stb. egyetemben. A mely földön a „magyarische barbarismus" rémuralmának kikürtölése mellett, a német iskolázásnak ekkora engedélyezettségével találkozhatnak, a Schulverein elvakitott németországi professorai, ott csak gyülölettel telt „ungárok" vagy külföldről belopódzott pángermán kalózok irkálhattak a „németség kiirtásáról" s szórhatták a mocsok minden nemét a kenyéradó magyar házára.

A Schulverein történetéből (Vormeng 25 lap) kitünik még az is, hogy a szász tanulóknak egyleti ösztöndijak is nyujtatnak arra a czélra, miszerint minél többen tanulhassanak a németbirodalmi egyetemeken. A magyar kormány figyelmének ki kellene terjedni *az efféle külföldi segélyezések kellő ellenőrzésére* s ha azon czélból adatnak, hogy Magyarország területére a szász-német hazafiatlan agitátorok neveltessenek, azoknak elfogadása szigoruan büntetendő. Mert nem oly ártatlan tanulmányi czél forog ott kérdésben, hol maguk a Schulvereinok igy irhatnak róluk: „Főczél vala, hogy *stipendiumok nyujtásával* arról gondoskodjunk, miszerint a birodalmi német főiskolák *minél több szász diáktól látogathatók legyenek* Már ezáltal élénk viszony fejlődik az ősi anyaföld (Németország) s a második haza (ez Magyarország!) között. A fiatal emberek megtanulják a német müveltséget becsülni (s a magyart gyalázni!) és Erdélybe viszszatérve az átörökölt nyelvnek s szokásoknak *előharczosai* lesznek."

Meglátszik ez a „Fühlung" s a kétféle „nagyobb s

kisebb hazának“ nemesbitő viszonya a szász ifjuság egy minoritásában, melynek a józanabb szászságtól bizonyára elitélt tagjaihoz érkezett a hallei egyetemi diákok eme üdvözlő kiáltványa:

„Erdélyiek! Magyarhon németjei! Szászok és svábok! Mély szomorusággal vettük, mily szorongatott helyzetbe hozott benneteket a *magyar dölyfösség*. Kemény a küzdelem, melyet át kell harczolnotok, de ne csüggedjetek, a német nép áll mögöttetek. Ha mi diákok tényleg a politikai napi kérdésekbe nem is avatkozhatunk, de fogadjuk nektek, hogy *egy Németországért a Scheldetől a Kárpátokig, az északi tengertől az Adriáig harczra kelünk*, ha mint férfiak a politikai életre befolyhatunk. „Alldeutschland, allewege!“ A hazaárulás minő csirái lehetnek ama magyar földön élő ifjakban, kik ezt a dicsó táviratot hosannával fogadva, még leibzsurnáljukba is kitehették? A lecsufolt magyar földön nekik nem volt e miatt *semmi bántódásuk*, ámde a fölmagasztalt német földön kicsapták volna az egyetemekről azt a néhány lengyel diákot, ha a Minkievicz vagy Koscziusko ünnepre politikai vonatkoztatás nélkül táviratban lelkesednek, vagy az eltiprott Lengyelország visszaállitását ha csak valami lyrai költemények allegorikus kifejezéseiben is emlegetni s énekelni merték volna!

A berlini Schulverein saját kimutatása szerint a következő támogatásokat küldte hazánkba:

1874-ben	. . .	5000 márkát
1891-ben	. . .	9037 „
1892-ben	. . .	6230 „
1895-ben	. . .	3489 „
1896-ban	. . .	2418 „
1897-ben	. . .	2954 „
1898-ban	. . .	5711 „

Mindezek csak a Vormeng-féle könyvből átvett s bizonyára nem a teljes számokat nyujtó adatok, mert a Schulverein müködésének titkos fülkéi is vannak, hogy az idegen hatóságok figyelmét elkerüljék. Már a gyülések megváltoztatott szabályzatából is kitünik, hogy ügyes ovatosságból,

az elintézni valókat nem a nyilvános nagygyüléseken (Hauptversammlung) tárgyalják. A „kényesebb“ dolgokat a nagygyülést megelőző „Vertretertag“-ok intézik el A Vormeng-féle iratban erre vonatkozólag ez áll: „Damit war der Schwerpunkt der Vereinsverhandlungen von jetzt ab dem Vertretertage zugewiesen, und mit Recht. *Denn eine grosse öffentliche Versammlung konnte unmöglich* über schwierige Fragen des inneren und äusseren Vereinslebens mit der nötigen Kenntniss *verhandeln, die vertraulichen Berichte* über die Tätigkeit des Vereines und über zweckmässige *Verwendung von Geldmitteln* in bedrohten Gegenden entgegennehmen.“ (11-ik lapon.)

Ujabb időben „Ortsgruppe“-k és Gau-ok (fiókok) fölállitásával a Schulvereint deczentralizálták s hogy a „munka“ intenzivebb s közvetlenebb lehessen, minden fiókegyletnek a helyi fekvéshez mérten, vagy az agitáló összeköttetések folytán, külön munkaterületet osztottak be. Igy a szászországi fiók Csehországban, a frankfurti Tirolban, *a jenai pedig Erdélyben**) végzi ezentul a pángermánizmus viszályt hintő föladatait.

Egyik leghatalmasabb, de hazánkra nézve egyuttal legveszedelmesebb eszköze a berlini Schulvereinnek. a nyomtatványok, röpiratok, könyvek ingyenes vagy olcsó szétküldése s a külföldön levő németségnek népkönyvtárakkal való megajándékozása. Az óriási német könyvkereskedelem itt azonnal segitségére jött az egyesületnek. Három lipcsei kiadó: Bibliographisches Institut, Keils Nachfolger és Alfred Vörster, fölhivást intézett az összes német könyvkereskedőkhöz, kérve őket könyvek adományozására. Két év alatt több mint 33,863 kötet gyült össze, melyeket a szorongatott helyekre (bedrängten Orten) elküldeni, maga Vörster könyvkereskedő vállalkozott. A Schulverein igazgatósága később külön könyvraktárost (Weiss Buchhändler) tartott Lipcsében Idővel minden könyvküldést Berlinbe az egylet főszékhelyébe tettek át, hol jelenleg a „Nikolaische Buchhandlung“ küldözi szét a „hasznos“ olvasmányokat.

*) Schultheiss. Deutschnationales Vereinswesen. 45. lapon.

A Schulverein hazánk déli részében.

Évek óta nagy erőfeszitéseket végez a Schulverein, a hazánk déli részében élő németség pangermán megmételyezésében Wastian és Rohmeder németországi schulrathoknak, hazánk ezeréves fönnállása ünneplésének alkalmával kiadott s bennünket példátlanúl gyalázó irataiban*) már hangzottak sóvárgó kiáltások, vajjon a déli megyék német lakosságában nem lehetne a „szunnyadó' nemzeti öntudatot“ fölébreszteni, ha az erdélyi szászok azokkal bensőbb érintkezésbe jönnének? A Schulverein nagygyüléseinek beszédeiben többször követeltek módokat és segélyeket e czélra nézve, mert mint Vormeng ur hangoztatta „ha egyszer a hamu alatt szunnyadó nemzeti tüz lángra lobbant, akkor a világ semmiféle hatalma se képes őket elnemzetietleniteni'“ (Vormeng 47 lapon.)

Midőn egy év előtt ezen röpirat első kiadása megjelent, egy temesvári előkelő ur levelében ezeket irta nekem: „Sajnos, hogy nagy tanulmánnyal irott müve oly időben jelen meg, mikor a nemzeti érdekek iránti érzék megtompult s a kicsinyeskedő czivódások csaknem vakká tették társadalmunkat, a nemzetünket megöléssel fenyegető veszedelem iránt Hiszem azonban még sem fog nyomtalanul elveszni kiáltó szava . . . . . Én *fájdalommal constatálom*, hogy a müvében jelzett veszedelem, itt a nemzetiségi izgatások iránt annyira fogékony délvidéken már is jelentkezik. A német zúglapok gomba módra szaporodnak s a *gross-deutschthum iránti lelkesedés*, *valamint a magyarság elleni* gyülölet napról-napra erősebben jelentkezik. A Schulverein már nemcsak a kisebb városokban hódit, *lapokat állitva* s az *iskolaszékekben tiltakozva* a magyar hazafias irány ellen, hanem mint legujabban hallom, most már Temesvárott is lapot akar alapitani“ stb. stb.

Ma (1901. april 24), midőn e sorokat irom, már több helyütt gyujtogat a délvidéken a külföldről is segélyezett

*) Wastian. Ungarns Tausendjährung im deutschem Lichte. Lehman. München 1896.

pangermán sajtó. Temesvár is kapott, a zöldszász szinezethez hasonló-németnemzeti lapot s annak minden számában vezérczikkekben és ujdonságokban teli torokkal szidhatják a „magyar rabigát." A politikai hatóságaink, ügyészségeink kicsinyes egykedvüséggel méláztak azelőtt ily jelenségekkel szemben; a magyar társadalomnak gyér őrségével alig néhány év mulva Temesvár, Kikinda, Pancsova, Fehértemplom s több délvidéki városból, erős németnemzeti áram fogja nemcsak a magyarosodás és magyarul érzés nyugodt területeit eliszapolni, hanem a brassói, nagyszebeni zöldszász mintára a magyar nyelv, magyar müvelődés s a magyar állam ellen is nyilt és alattomos harcz fog kitörni.

A „Magyarország", a „Budapesti Hirlap" legjobb nemzeti irányu napilapjaink egy szóval se emlitették azon ellenakcziót, melyet a kolozsvári tanári kar kebelében megkezdettem egy év előtt. Ma 1901. ápril 23. számában a „Magyarország" érdekes levelet hoz egy temesi birtokos tollából, a délvidéki pangermán mozgalom veszedelmét fejtegeti. Nós édes jó magyarjaim, legyetek nyugodtan, a magyar kormány s a magyar társadalom nem fog semmit se tenni; valaha lehetett volna praeservative eljárni, mielőtt a baj keletkezett volna, ma már csak curative lehetne intézkedni, mert a pangermán fekély jól kifejlett az államtesten. Az orvos elkésett!

Izgatnak zárt boritékban küldött németországi röpiratokkal; izgatnak hirlapi czikkekkel, s megküldik azoknak gyalázóbb számait azoknak, kikről tudomást nyertek, hogy a pangermán eszmékért fogékonyabbak. A legkisebb okot is izgatás eszközévé tudják fölhasználni, mint az az Erödiféle „Ünnepi daloskönyv" eseténél bebizonyult. Ezen szerző elkövette azon kis tapintatlanságot, hogy a sok hazafias dal közé a „Háromszinü lobogó" czimü dalt is bevette, melynek egyik passzusában „Nem fekete, mint a német lelkület, ki nem tudja hol terem a becsület" — áll. Hát igaz, nekünk magyaroknak ezer év óta sokat kellett a határainkon túl uralkodó némettől eltürnünk; alkotmányunk, szabadságunk, nyelvünk folyton veszélyben volt; legjobbjaink német pa-

rancsra, itéletre, kommandóra akasztattak fel vagy lövettek agyon; irtóztató az egész históriánk a német okozta szenvedésektől. A ki ismeri ezeket, nem is csodálkozik azon, hogy nótában a „német fekete lelkét" emlegetjük. De a Daloskönyvben még se volt ilyennek helye, mivel ama könyv iskolai ünnepélyekre szólott. Mert ime mi történt!

A millenium előtt a Schulverein emberei roppant szükségben voltak; nem történt semmi „rettenetes brutálitás" a magyarok részéről, melynek segélyével a németeket a budapesti kiállitás látogatásától elriasztani lehetett volna. Kapták magukat, elővették a „Daloskönyv" bibijét s az Elba torkolatától a Küküllőig lehetett a „madjarische Gemeinheit" „madjarische Rassenfeier" éktelen orditmányait olvasni. A czéljuknak megfelelően kiáltozták: „Wie sollen deutsche Gemeinden, wie sollen deutsche Volksstämme in Ungarn die Feier (a millenium) mitmachen, wenn ihr dieser Charakter aufgeprägt wird"!! — A falusi tanitó iskolába nem való versére irtóztató epeáradás fogta el a brassói „Kronstädter Zeitung"-ot s szokásosan kezdte a „magyar szemtelenséget" tárgyalni s azt az egész magyarságra vonatkoztatva, gyalázatnak kikürtőlni A brassói városi közgyülésen Lurtz zöldszász ügyvéd „Besudelung des deutschen Namens" refrain alatt fujta fel a dolgot s a „tudósitók" igyekeztek Németország lapjaiban az esetet kellő magyar köpdöső kommentárral közhirré tenni. Ennek viszhangjául olvashatjuk az emlitett Wastian-féle millenium-gyalázó iratban első izben azt az „örömhirt", hogy a németség Fehértemplomban is megmozdult a magyar uralom ellen. „Das von einem madjarischen Chauvinisten herausgegebene, für die Schulen bestimmte *milleniumsliederbuch*, welches in einem seiner Lieder eine offene Verhöhnung des Deutschtums enthält, hat in Ungarisch-Weisskirchen den *verglimmenden Funken nationaler Begeisterung angefacht*. Von dort aus ist der Ruf ergangen, gegen diese an den Deutschen verübte Schmach entschieden Stellung zu nehmen. Dieses Ereigniss, so geringfügig es auch auf den ersten Blick erscheinen mag, sollte nicht übersehen werden und gerade den *Siebenbüeger Sach-*

sen den Gedanken näherrücken, Versäumtes nachzuholen *und Fühlung zu suchen* mit der in sich geschlossenen, wirtschaftlich blühenden *deutschen Bevölkerung Südungarns*.“ Épen ezen okból, hogy a legkisebb dolgot az agitáczió czéljából világhistoriává kürtölik, vigyáznunk, kérlelhetetlen szigorral őrködnünk kellene, hogy a zöldszász penész a délmagyar megyék németségét el ne lepje.

Roppant kiterjedt müködése van a berlini Schulvereinnek az osztrák tartományokban. Az 1898-iki kimutatás szerint a támogatásra szánt 65,405 márkából ugyanazon évben 30,707 márka ment Csehország, Morvaország és Sziléziába A németség Ausztriában teljes szabadon fogadhatja el az idegen németországi „segélyt“ s az osztrák kormány csak ott elegyedik a pángermán müködésbe, hol az a cseh, lengyel iskolaegyletekkel összeütközésbe jött. A nyári utazásainkban több helyütt még fürdőkben is láthatjuk a berlini Schv. fölhivását a 3 márkás évi tagságra. „A ki nem akarja nyugodtan nézni“ — áll ebben az Aufrufban — „hogy a csehek, lengyelek, magyarok, szlovének s olaszok buzgón oda törekedjenek, hogy német törzsrokonainkat anyanyelvüktől megrabolják, az lépjen be a Schulverein tagjai közé.“ Másutt pedig: „Gondoljatok a Schulvereinre játékoknál, végrendeleteknél és ünnepélyeknél!“ Hogy az ily nagynémet „Kulturarbeit“ minő helyzetbe sodorta a szomszéd Ausztriát, azt politikailag már mindenki tudja nálunk; de hogy az összes nemzetiségek összeveszitésével társadalmilag, forgalmilag, kereskedelmileg mily türhetetlen viszonyok okoztattak, azt csak úgy érezhetjük, ha esetleg valamely vegyesnyelvü osztrák tartományban vagy városban utazunk. A bécsi német kibojkottálja a pilseni sört, mert a gyáros cseh — a prágai cseh nem vásárol absolute német kereskedőtől, Reichenberg utczáin pedig plakátok hirdetik „Kauft nur bei Deutschen!“ stb. bámulatos bárgyu osztrák állapotok, a Schulverein szerelmes pislantásáért!

A berlini egylet befolyása és támogatásával aknáznak még a szomszédban a „német Cseherdő-szövetség“ a

„morvanémetek szövetsége“ Grácz központtal; a déli tartományokban a szlovének s olaszok ellen működő „Südmark“, a Troppauban székelő „Nordmark“ stb. A farizeus szemekkel emlegetett czél „a törzsrokonok segélyezése“ — az eredmény azonban a szomszéd házának fölgyujtása, lángbaboritása, hogy végre a magától is kifejlődő szükségszerüségből bekövetkezzék, előbb az érzületi, azután politikai egybeolvadás Németországgal.

Ausztriában mondhatni teljes sikerrel dolgoztak a nagynémet egyesületek. A pángermánok (Alldeutschen) száma a bécsi parlamentben 21-re emelkedett, mely bár kis számnak látszik, a cseh államjog elleni küzdelem látszólagos harczaiban a német nemzeti ideálokért rajong; bámulatos nyiltsággal hirdeti a Németországgal való egyesülést, Ausztriának egységes vezérletét a német hegemonia és nyelv kizárólagos basználatával. Oly programmbeszéd, mint a minőt Prade, nagynémet irányu képviselő tartott Reichenbergben, nyilt hazaárulás számba ment volna más időkben, „a birodalom osztrák részének tagosulása a német államhoz, a monarchia egyrészének egyesülése a német birodalomhoz, az államnak a Hohenzollernek alávetése“ rendes ismétlődő passusok voltak a pangermán szónoklatban. Ezen beszédre felelt a cseh Stranszki 1901. febr. 13-án, a maga nemében ügyes vitaszónok teljesen leálczázza az osztrák Alldeutschokat, állandóan „poroszoknak“ nevezi a Wolf és Schönerer botrányhires csapatját. Az elszakadás Rómától „Los von Rom“ jelszóval meginditott mozgalom, mely a katholikus osztrákoknak lutheránus németekké való áttéritését czélozza s itt-ott a németség között sok száz félporoszt is proselytáskodott össze, teljesen a pangermán irányzat szüleménye.

Az „Alldeutscher Verband“.

A pangermánizmust leginkább terjesztő egyesület, egyik választófejedelem mondását irta lobogójára: Gedenke dass du ein Deutscher bist! Ezen jelszó alatt in-

dult meg nemzeti rakétatüz mellett, a temesvári nagynémet irányu lap is.

Az egyesület megalakitásakor világszerte szétküldött fölhivásában a jellemző rész a következő:

„Mig más népek erőteljesen sikra szállanak szent javaikért s mindenfelé sikereket aratnak, mi németek pártvélemények zürzavarában emésszük fel egymást s csalárd önelégedettségben lankadunk el. Bele kell mélyednünk nemzeti érzésünkbe s azon meggyőződésre birni népünk tömegeit, hogy az 1870–71. évekkel *a német kifejlődés még nem fejeztetett be*. Nem kell felednünk, hogy *a fekete-fehér-vörös határczölöpöken tul* is sok millió német társnép van, hogy a német nép hivatva s kötelezve van, miszerint mint uralkodó nép (Herrenvolk) a világ sorsának vezetésében résztvegyen". Hivatkozik a fölhivás magára a német császárra is, a ki a birodalom visszaállításának jubileumán azt mondta pohárköszöntőjében 1896. jan. 18. „Némethon egy világbirodalommá lett, melynek fiai a föld legmesszebb táján is laknak, melynek a világgazdaságban való része milliárdokra rug és melynek kötelessége egyuttal a *sok ezer németet külföldön megvédelmezni* és a *jövő nagyobb Németországot* (grösseres Deutschland) a szükebb mostanival kapcsolatba hozni."*)

Igen, Vilmos császár szavaiban rejtőző jövő nagy birodalom eszméjéért lelkesülnek a pangermánok, annak megvalósitása végett folyik az a nyilt harcz és titkos politikai aknamunka; azért tömörültek a német társadalom legjavából oly kitünő képzettségü előharczosok, kik lelkük mélyéből óhajtják azt a világtörténeti forradalmat vagy politikai esetleget, mely a mai Németországba olvasztja a szomszéd országok tiszta német vagy vegyes-német elemeit. A velünk barátságosnak mondogatott német kormánytól jóváhagyott alapszabályaiban absorbeál az „Alldeutscher Verband" minden németnemzeti törekvést, midön czéljául ezeket tüzi ki:

*) Grell. Alldeutscher Verband. München 1898. (7-ik lap).

1 *A német öntudat ébrentartása* s harcz minden irány ellen, mely a németnemzeti fejlődéssel ellenkezik.

2. A nevelési, képzési, iskolai kérdések megoldása a németség szellemében.

3. Ápolása és támogatása a német *nemzeti törekvéseknek minden országban, hol a fajunkhoz tartozók német* sajátosságukért küzdenek s összegyüjtése minden németnek a földön, eme czélok elérésére.

4. Tetterős német érdekpolitikának élesztése Európában s a tengeren tul.

A németeklakta szomszéd államokba a sajtó utján átkürtölt riadó nagy hatást keltett; az alakulási években már több mint 6000 tag szegődött pangermán zászló alá Ezen tagszám Lehr és Hasse valóságos germanomániában őrjöngő vezérek alatt gyorsan 15,179-re emelkedett s az 1898-iki ápril elsején kiadott évi jelentés szerint *már 20 ezer tag támogatta a propagandát.* Azután minő tagok! birodalmi gyülési képviselők, egyetemi s középiskolai tanárok, államhivatalnokok, gazdag gyárosok, *előkelő tisztek a hadseregből* stb. a németországi társadalom szine-javából!

A megkezdett agitáczió mai napon teljes erővel folyik, — az egylet harczias hirlapot ad ki „Alldeutsche Blätter“ czim alatt — nyilvános felolvasásokat tart, temérdek röpiratot ad ki s terjeszt, évi s fiókegyleti gyüléseken közvetiti a nemzeti panaszokat a birodalmi gyülés vagy az államkanczellár elé Igy jutottak a berlini országházba az osztrák s magyarországi német ügyek is. – Egyes fiókegyletek valóságos kémszolgálatot végeznek Némethonnak másnyelvü részeiben; őrködnek a schlesvigi dánoknál, az elsassi francziáknál; a poseni lengyelek ellen kegyetlen germanizáló terveket dolgoznak ki s a legkisebb szláv és dán nemzeti jelenségeket irgalmatlan denuncziálják és támadják. A keleti Poroszhonban kezdődött mazúr s litván mozgalomból, mely abbal állt, hogy a 330 ezer mazur-litván nép néhány iskolát akart vegyes német-szláv tanitási nyelvvel – oly lármát csapott a német sajtóban, mintha a megnémetesedett utódók szláv ősszülői támadtak volna fel sirjaikból, hogy Poroszországot maguknak visszaköveteljék.

Mert éppen abban rejlik a pángermánizmus csalárdsága s képmutatása, hogy mig *otthon Berlinben, a német birodalomban élő nemzetiségek erőszakos összezuzását követelik* s a germanizálás vérnélküli munkájához, még terveket is gondolnak ki, — addig más országokról zsarnokságot, népgyilkolást, elnyomó barbarizmust hiresztelnek, ha azok sokkal szelidebb uton, az országukban hozott törvényeknek érvényt szereznek.

Hogyan bánik a német a lengyellel?

«Wo Macht, dort Recht.«

Helmold régi német iró hires szláv krónikájában tüzetesen foglalkozik azon időkkel, melyekben a mai virágzó Berlin vidékén a brizánok, wilczek, wendek s egyéb szláv törzsek laktak. A Spree egész folyamvidékén felásott czölöpkorszaki wend falvak, kézmüveseszközök, malomrészek gabona- és háziállatmaradványok bizonyitják, hogy a wendek ősi időkben már nem barangoló néptörzs, hanem földmivelő s baromtenyésztő nép voltak. Ottó császár 949-ben a brandenburgi püspökség alapitásánál bizta meg először Tithmár püspököt a Heveldun és Spriavani, vagyis a mai Havel és Spree-vidék felügyelete s megtéritésével.

A pogány wendek számos felkelése után, Medve Albert és az utolsó wend fejedelem Jaczkó között végbement véres harczokkal, Brennebor vagyis a mai Brandenburg 1157-ben a kis porosz nép kezébe esett. Jaczkó e szerencsétlen harcz után Potzdupimi (a mai Potsdam) felé menekült, hol kevés elszánt harczosával magát elsánczolta. A tradiczió szerint az üldöző keresztény csapatok az éjjel hidakat vervén a keskeny vizgátakon, a wendeket két napi elkeseredett harczra kényszeriték. Midőn Jaczkó összes nemeseit s népét iszonyu öldöklésben elveszni látta, lovát megsarkantyuzva vad futásban menekült Gatow földnyelvre, folytonosan nyilzáportól üzetve a keresztények által. A földnyelven megakad: mindenütt viz s háta mögött az üldözők. Kétségbeesetten veti magát lovastul a vizbe, de a folyam közepén

észreveszi, hogy lova sülyedni kezd. A monda szerint, ekkor a halállal küzdő fejedelem égnek emelé kezeit s hangosan felkiálta: „Apáink istenei elhagytak engemet, keresztények istene segits és örökké tied leszek!" Egy forgó hullám hömpölygött erre a könyörgő alá s Jaczkó biztos partra jut Fogadását hiven megtartva, keresztényny é lesz. Medve Albert meghagyta őt Köpenik fejedelmének s számos kolostort alapitván, mint jó keresztény hal meg. Halála után a szláv törzsek is lassankint legyőzettek s a háromfejü wend bálvány, Triglaff uralma, a háromegy istenség hitlényétől teljesen megtöretett.

A német fejedelmek által már kezdetben üzött germanizáló gyarmatpolitika, a rajnai és flandriai szivós törzsek beékelése folytán, 800 év után csak ködfátyol módon vehető ki, hogy a mai Poroszország, de főleg Brandenburg tartomány, valaha nagy wend törzsek birodalma volt. Néhány még ma is megmaradt kis wend falu, a szláv itz, ow, nik végzetü temérdek porosz város és község, valamint Frigyes Vilmos által a szerencsétlen Jaczkó emlékére, Schildhorn vidékén emelt homokkő-emlék hirdeti az egykori Liuticzia létezését. Az utazóknak mutatják a Havel vidékén az ugynevezett római sáncz közelében, azon wend nemesek nagy közös sirját, hol kétségbeesve a további ellenállás lehetetlenségén, előbb nejeiket, gyermekeiket, bálványaikat vizbe dobálták, azután dühös kirontásban a dárdák s nyilak áldozataivá lettek mindnyájan.

Érdemes a magyar utazónak, nem csupán Brandenburg ezen előrebocsátott rövid résztörténetét tudni, de megtekinteni a wend nemesek sirját s tanulmányozni a wendek lassu germanizáltatását. Mennyi gondolat villan meg lelkében, ha a tanulmányokat saját nemzetének történetére viszonyitja! Ha Palacky cseh történetiró, az egykori Szvatopluk morva birodalom megdőlése okául, a kisszámu magyarság bevándorlását hozza fel, a szintén csekély számu porosz-német nép beékelése, analog tényező volt a nagy wend birodalom elenyésztére. Elenyésztére — kell hangsulyoznom — mert a szivós néperő, szorgalom, mely gazdálkodási ravaszság-

gal párosult a porosz népnél, a fejedelmek ügyes község-alapitása és kérlelhetetlen gyarmatositó rendszere, a katonai szigorral végrehajtott rendeletek, képesek voltak századokon át a wend népet teljesen asszimilálni, s itt-ott tüzzel-vassal vagy észrevétlenül megnémetesitni.

Akármint intsen is tiszteletre a pietás a magyar királyok iránt, bármily szent népszabadság és jogtisztelet szinében tünjék fel történetünkben, királyainknak a legyőzött nemzetiségek iránt való békés bánásmódja, egy rejtett hang akar kisurrani belőlem szemrehányón: O Árpádok, Lajosok, Hunyadiak kormányemberei, vajha lett volna oly vaskezü nemzetiségi politikátok a magyarositásra, mint volt a német fejedelmeknek a wendek ellen! Vajha lett volna atyai szivetek kérlelhetetlen vad porosz, jó lelketek ravasz, mily tömött homogén magyar ország lenne ezen szép Magyarország! Ime a tizedik százév multán még tótjaink ki akarnak verni házunkból, horvát testvéreink sárba viszik czimerünket és oláh sógoraink titokzatos bosszukamráikban élesitik reánk az enyedi késeket; a szászok más nemzetek előtti becsületes nevünket, nyelvünket gunyolják; óh, érzem, hogy oroszlánok voltatok ti magyar királyok hazátok védelmében, de bár lettetek volna Medve Albert természetüek 900 év óta!

A német császárság jelenleg 56 millónyi lakosságából az anyanyelv szerinti népszámlálás után van még

3,180,000	lengyel
145,000	litván
140,000	wend
80,000	cseh-morva
140,000	dán
20,000	friz
40,000	hollandi
260,000	franczia

lakos. A lengyelek összes száma az egész földön, a lembergi kereskedelmi földrajzi társaság térképe s kivándorlási szemléje szerint 17 millióra rug, ebből az európai néptömegben majdnem 14 millió él. A németországi lengyelek kompakt

tömegben laknak Sziléziában az Odera jobb partja mentén, Posen tartományban, keleti Poroszországban, hol a lakosság 90 százalékát képezik, nyugoti Poroszországban, hol közelnevezésük mazúr. A porosz hivatalos adatok szerint*) ha a lengyeleket a többi rokon szlávoktól elkülönitjük, a következő megoszlás észlelhető.

Tartomány	lengyel mazúr
Keleti Poroszhon	327,634
Nyugoti Poroszhon	439,813
Posen	1,052,497
Szilézia	994,932
Wesztfália	27,336
Brandenburg	15,638
Pomerania	10,551
Szász tart.	22,557
Rajna tart.	6281
Schlesvig-H.	4400
Hannover	5915
Hessen-Nassan	929
Berlin város	13,898
Hohenzollern	50.

A többi szlávok száma a Porosz királyságban körülbelül 322 ezerre van téve hivatalosan. Ennek az épen nem kisebbithető, szivós lengyelség „polonizáló“ erejétől ijedt meg az 56 millió német! Ki ne ismerné azt a kétségbeesett küzdelmet, melyet a berlini birodalmi gyülésben a lengyel képviselők kis töredéke végez, azon valóban borzasztó germanizáczió ellen, melyet Bismarck kezdett meg? A lengyel szaporodást meggátlandó, Bismarck 1886-ban megtiltotta a lengyel munkások bevándorlását Oroszország és Ausztriából; mivel „egy lengyel munkás kiszorit egy német munkáscsaládot“, volt az indokolás Midőn emiatt a mezőgazdaságban többször munkáshiány állott be, ismét megengedtetett a bevándorlás, de csak *nőtleneknek*, nehogy a szaporaság német földön történhessék! 1892-ben ez is eltiltatott.

*) Zeitschrift des königl. preuss statistischen Bureaus 1892 236. lap.

Ezt a lengyel ügyet dr. Wagner Adolf s dr. Weber tanárok szocziálpolitikai értekezésekkel támogatták s az „Alldeutscher Verband“ 1894. szept. 9-iki pángermán gyülésében kimondotta, hogy a német határok az orosz-lengyel bevándorlás ellenében teljesen elzárandók. Ugyanazon gyülésen a nagynémet propaganda a következő ajánlatokat hozta javaslatba, a lengyelektől lakott tartományokra nézve:

1 *Kizárólag német* népiskolai oktatás a német szülők gyermekeinek. A hol a német kisebbség a községi iskolákat nem képes föntartani, ott azok államositandók.

2. A nyilvános oktatás fokozatosan *teljes németté* változtatandó a többi összes iskolákban is.

3. *Német gyermekkertek*, kereskedelmi, ipar, gazdasági iskolák államilag fölállitandók s támogatandók *Német szinházak* államtól segélyt kapjanak.

4. *A helynevek megnémetesitése*, (lám, lám!) valamint németesitése minden geographiai s administrativ elnevezésnek, a helyi s kerületi elöljáróságok kivánata tekintetbevételével. Visszaállitása a „Südpreussen“ elnevezésnek a „Poseni nagyherczegség“ vagy tartomány helyett.

5 *Erősitése a német középosztálynak*, munka kimutatás, hitel által. Támogatása a németérzelmü tanitóknak s egyházi segédszemélyeknek.

6. *A lengyel katonaujonczoknak* beosztása nyugati Némethon ezredeibe. *(Vagyis tiszta német helyekre.)*

7. Lassu korlátozása s végre megtiltása az orosz-lengyel vándormunkások bevándorlásának; egyuttal a mezőgazdaság védelme bizonyos hátrányok ellen; *német munkások telepitése* által s munkásfelfogadók alkalmazásával az állami jószágokon. Az 1870. jun. 1-iki a német állampolgárság elnyerése s elvesztéséről szóló törvények akként megváltoztatása, hogy *az idegenek naturalizatioja a német birodalomban lehetőleg megnehezitve legyen.*

8. A német telepesek s birtokvásárlók befogadása s a lengyelek visszautasitása

9. Az 1886. april 26-iki telepitési törvénynek Keleti Poroszhonra s Sziléziára való kiterjesztése, s nyugoti Po-

roszországnak s Posennek gyorsabb telepitése. (Persze csak német telepitésről van szó.)

10. Kiszolgált paraszteredetü altiszteknek nyugoti Némethonból, paraszt birtokok adandók az egész „Ostmark“-ban.*)

Itt a flagrans példa, hogy a magyar kormányintézkedéseket nagyképüséggel birálgató s a sárba lerántó pángermán urak, otthon gyülésekben hozzák meg a tervet, miként kell kérlelhetetlen törvényhozással, s közigazgatási rendeletekkel a több mint 3 millió lengyelt megnémetesitni.

A német példát kövessük?

Az „Alldeutscher Verband“ egyletnek emlitett javaslatait, a német-porosz kormány jórészt már Bismark kanczellár idejében kezdették foganatositni. A kulturharcz megkezdésével, mely a lengyel katholikusok ellen irányult, a német nemzeti sovinizmus, valódi nemzeti harcztérré avatta Posen tartományt, mely küzdelemben persze a német kormányhatalomnak minden szabad, a lengyel lakosságnak pedig a legkisebb követelése is kereken visszautasittatik.

Tisztelt magyar olvasóim! Magyar létemre se tagadhatnám el őszinte vonzalmaimat a lengyelek iránt, de tanulmányozva a poseni, elsassi és schlesvigi porosz-német intézkedéseket, összeborzadtam magamban, midőn a szerencsétlen lengyelnép erőszakos megsemmisitését czélzó s valóságos „ingenium acutum“-mal kieszelt, grossdeutsch intézkedéseket olvastam és azok kiméletlen policziával való foganatositását Posenben tett utamban láttam. Vajjon ez a Medve Albert és Oroszlán Henrik óta (1147) az egész porosz történelem folyamán követett *germán kormányzati rendszer*, mely a szláv Jaczkó fejedelem birodalma népeit, a mai Berlintől kezdve az orosz határig, rettentő szivóssággal, nemcsak politikailag, hanem ethnografiailag is németté kovácsolja, alkalmaztatik-e a 20-ik század német birodalom-

*) Lásd: Die deutsche Ostmark. Polenfrage. Herausgegeben vom Alldeutschen Vesbando Berlin 1894. 43 lapon

alkotó eszköze gyanánt? Ha megvalósulna a nagynémet ideál, a hollandi sikságtól Trieszttig s a brassói havasokig terjedő imperatori „Gross-Deutschland" akkor is minden nem német nemzettel, a magyarral is, ekként bánnának el, mint a dánnal és lengyellel? Száz kérdésre is, azt kellene felelnünk, hogy: igen! Mert a német uralom, nemzeteket irtani kész brutalitása, a historia folyamatában mindig változatlan maradt s a jövőnek óriási hatalomkörében még fokozottabb leend.

A berlini parlament tárgyalásai között többször érdekes és tanulságos időközöket töltenek ki az ugynevezett Polendebatte-k vagy lengyelviták; csodáltam mindig, hogy a magyar sajtó oly kevéssé világositja meg ily ülések lefolyását, ahol az előkelő tagokból álló lengyeltöredék, nemzeti existenziájának utolsó zászlófoszlányaiért végzi a szóharczot. Az ott lefolyt eseményeket büszkén vághatjuk szemei közé annak a szász töredéknek, mely elnyomási hamis jajgatását Berlinbe szokta küldeni s a németországi viszonyokat nemes példakép gyanánt, ellenünkbe állitni. Vessük csak egybe, miféle „Exempel" int onnét felénk mai napon.

A lengyel anyanyelv egyetlen lengyellakta területen levő iskolában se tanitható többé. Bismark idejében a vallástan még lengyelnyelvü volt, de rendeletben adatott ki, hogy a hol a tanulók a németnyelvben elég haladást tettek, ott a hittan is németül adassék elő. A későbbi porosz miniszterek Gossler, Bosse lelkiismeretbeli kényszert láttak ezen intézkedésben s alattuk az összes tárgyak németül, de a hittan lengyelül adatott elő; a mostani közoktatási miniszter Studt erre sem volt tekintettel *s a hittant is németül tanittatja.* Történik ez 3 millió lengyellel, kiknek legalább egyházuk s vallástanitásuk 1883 ig lengyel volt!*) A népgyülések elkeseredett hangja. 40 ezer lengyel nőtől aláirt kérvény, Jazdzewski lengyel képviselő interpellácziói, mit sem használtak; a német kormány kérlelhetetlen s lutheranus tan-

*) Lásd a porosz képviselőház 1901. jan. 15 iki ülésének hivatalos kiadását 175—178-ik lapokon.

felügyelői minden téren a germanizálás nagy haladásáról referáltak.

Hogy a gyermekek anyanyelvükben oktatást kapjanak, mert ezt egy állami iskolában sem érhették el, magán intézetekben kezdették a lengyel nyelvet tanitani; sok lengyel urinő kezdett ingyen anyanyelvi oktatást adni házában a lengyel szülők gyermekeinek Mi lett a vége? A magánintézetek mind bezárattak s a nemeslelkü nők 100 márka büntetésre itéltettek. Posen városban történt azon hallatlan eset, hogy a rendőrség vallatta az osztályok tanulóit, ki tanitott s mit tanitott lengyelül. (Olvasd gróf Kwilecki panaszczikkeit.)

Hogy a lengyel katonaujonczok anyanyelvüket gyérebben használhassák s könnyeben németesedjenek, szolgálati éveiket teljes német helyeken töltik. A dislocatio rendszere van az összes államhivataloknál is s Posenben *semmiféle hivatalnál lengyelt nem alkalmaznak.* Ha lengyel hivatalt vállal (tanitói), azt elteszik Westfaliába, Hannoverbe, idegenbe.

Gazdagabb szülők elküldötték gyermekeiket a krakkói, lembergi lengyelnyelvü iskolákba s egyetemekre; a német kormány rendeletben tudatta, hogy az *ott szerzett bizonyitványok s oklevelek Németországban semmire se jogositanak.* Ily rendelet adatott ki Elsass-Lotharingiában is, midőn a módos franczia szülők Francziaországban iskoláztatták gyermekeiket.

Biróságoknál és egyéb közhivataloknál *a lengyelnyelv teljesen ki van zárva.* Törvényes tárgyalásoknál egyedül a német birótól függ, a tolmács alkalmazása felett határozni.

Az orosz-lengyel s német határon nagy a személyforgalom, mégis a német vasuti miniszterium *eltiltotta a lengyel hirlapok árusitását* az összes indóházakban. A lengyel hirlapok ellenőrzésére Posenben központi hivatal állittatott fel, hol a „gyanus“ nemzeti szellemet eláruló rovatokat leforditják németre s a belügyminiszternek megküldik. (Reichstag ülés 1901. jan. 24.)

A legősibb s historiai szempontból eredeti lengyelnyelvü

kerületek, városok, falvak, domborzati s vizrajzi népnevek kifundált német elnevezést kaptak s *tiltva van hivatalosan a lengyel helynevet használni.* Csak néhány példát erre nézve a legujabb átnémetesitésből. Ekként lett:

Jaroszevo	Jaroschan
Runowo	Kaisersaue
Ustasewo	Kornthal
Ostrowitte	Ostwingen
Lubowko	Libau
Sadlogos	Joachimsdorf
Sokolniki	Falkenau
Swiniarki	Bismarkfeld
Michalca	Michelsdorf
Wengierki	Wilhelmsau
Slonkowo	Sonnenthal
Gniezno	Gnesen
Srem	Schrimm
Gorecki	Fridrichsort
Bogoniewo	Buchenhain
Kujawn	Kumenzdorf
Paruska	Körberhof
Bobrowo	Boberau
Niewierz	Neuheim
Inowrazlaw	Ottvehr
Wiesnicko	Wiegenau stb. stb.

és még néhány ezer hely és tájnév, melyeket az *iskolai térképekbe is csupán német* nevükön szabad benyomtatni.

Ezen év (1901) január 24-iki Reichstag ülésén Glebocki lengyel képviselő interpelláczióban panaszkodott, hogy a *német posta a lengyel czimzésü vagy helynevü leveleket* még oly helyeken is *visszautasitja,* hol a lakosság többsége lengyel anyanyelvü; tette ezt akkor is, ha a lengyel név mellett a sohase használt, uj hivatalos német nevet is odairta, vagy ha mindent németül irt, de a „Tekintetes ur“ czimet „Wielmozny pane“ lengyelül irta, vagy a „Frau“ helyett „Madame“ megszólitás állott. Nevezett képviselő Radziwill herczeg, sok példával bebizonyitott sérelmeket konstatált s még

a német képviselők között is sokan helytelennek mondták a német posta eljárását. Vonderscher elsassi képviselő ez alkalommal szintén fölháborodásának adott kifejezést, hogy az egész Elsass-Lotharingiában, (hol jóval több franczia van, mint szász Erdélyben), miután *eltiltották minden téren a franczia föliratokat*, a leveleknek franczia czimzése s a helynevek franczia használata ellen, hasonló diktaturai eljárás kezd lábrakapni.

A fölterjesztett panaszok özönét a berlini postaigazgatóság semmibe se vette s bár hivatkoztak a világposta szerződés nemzetközi határozmányaira (16. §), hol nincs előirva, hogy a személyneveket mily nyelven kell irni, — mégis mindent kereken visszautasitottak. Az ezen tárgyakban tartott népgyüléseket a rendőrség azon okból oszlatta fel, mert a gyülések nyelve neki „érthetetlen idegen“ volt.

A midőn mindezen despota intézkedések, a németesedést a kivánatos gyors arányban nem eredményezték, a berlini reichstag német többsége 200 millió márkát szavazott meg, a lengyelség kivásárlására. A pokoli jól kigondolt terv a lengyel birtokosságot s a munkásokat akarja ősi családi tüzhelyükből végleg kiszoritani; a német jog szerint u. n. kényszerárverés utján 1895-ig 150 nagyobb s közepes lengyel birtokot vásároltak meg s osztottak ki a betelepitett lutheranus német parasztoknak. A porosz törvény szerint „gleichberechtigt“ lengyel lakos ily birtokra nem árverezhet s igényt soha se tarthat.

A Petermann-féle földrajzi közlemények 1896. évfolyamában (42. köt. V. füz.) a hires pángermán geografus Langhans — „Die bisherige Thätigkeit der Ansiedelungs-Komission für die Provinzen Westpreussen und Posen“ — térkép kiséretében kimutatja az ebbeli nagy haladást; e térképekről leolvasható az is, hogy a vásárlások s telepitések a már meglevő német népanyaggal tangentiálisan történnek. Előbb tudományosan, statisztikailag megállapitják a nyelvhatárokat s azoknak vonalában kezdik a lengyel kivásárlást. Magának a hivatalos s a telepitések vezetésére alkotott „Ansiedelung-Comission“ kimutatása szerint, már a máso-

dik 100 millióval „dolgoznak“ s több mint 40 ezer főből álló német lutheránus paraszt-családot telepitettek a volt lengyel tüzhelyekbe. A komissio különben ép ugy müködik a dánok között is, hol 1898-ban 36 helyet hozott német tulajdonra s Schlesvig legészakibb részébe is hivatalos támogatással képes volt egy kiterjedt erős német nyelvszigetet alapitani; a német egyháznyelv pedig lassan kiszoritja a dánt. (Lásd. Petermann Mitteil. 1899. II. Langhaus. Deutsche und Dänen).

Az állami költségvetés u. n. discretionális összegei (1901-re 600 ezer márka!) nagyrészt a lutheránus német iskolák s iskolafelügyelőségek fölállitására forditttatnak. A poseni államstipendiumok csak német tanulóknak adatnak ki s az utóbbi pályázatnál is 21 lengyel szülő kérvényét, Studt miniszter nem vette tekintetbe.

A közmunkák kiadásánál, állami épitkezéseknél stb. a lengyel-porosz páiyázó ki van zárva s egyátalán a rendszer főelve, minél több lengyelt megfosztani existenziája jogos föltételeitől.

Mindezen germanizáló módokat mi magyarok is többször megizleltük s megszenvedtük osztrák-német alkalmazásban, mely azonban minden abszolutisztikus erejében sem volt oly rettentő brutális, mint Németország nemzeti politikája; azon Németországé, melyre oly nagy nyomatékkal hivatkoznak, némely brassói, nagyszebeni, beszterczei pangermán érzelmü szájhősök!

Kérdezzük meg tehát a velünk s hazájával meghasonlott szász-német kisebbséget, — melynek rejtekeiből 3 évtized óta üzik a magyarnak külföldön, csalárd szinekben s vonásokban való föltüntetését; ha a magyar kormányzat jámbor, módfelett elnéző természete egy fordulattal Bismarck-féle önérzetes hatalmi politikába csapna át s ezt a kipróbált germán reczeptet alkalmazná a nemmagyar ajkuakra, melyet a tőlük dicsőitett német kormányok, a lengyelek s dánok ellen használnak. vajjon a följajdulás melyik fokát vennék elő?! Mikor már jelenleg, a midőn német egyházuk, német iskolájuk, egyleteik, német tanácskozási nyelvük,

német feliratajk s egyáltalán németségük semmit sem szenvedtek, elnyomási hamis jajgatásuk superlativusát is elkoptatták?

A régi panaszt folyton halljuk, hogy a kulturánkban sokat követjük, utánozzuk a németet, ellenségeink érvet kovácsoltak ebből is ellenünk, hogy mindenben a „német tudomány kérődzői" vagyunk, — vajjon kövessük a berlini német politikát belügyeinkben is?

Mit tesz az orosz a némettel?

A Schulvereinos s más nagynémet beavatkozás legnagyobb kudarczot vallott Oroszországban. A németség az 1897-iki számbavételnél több mint 2 millió lelket számlált, még pedig a kormányzóságok kimutatásai szerint

1. a keleti provincziákban: Kurland, Livland és Estlandban szt.-Pétervárral (hol 75 ezer német volna)	282,000
2. Lengyel-orosz kerületekben (Kalisch, Plozk, Radom és Petrikan s Varsó)	500,000
3. Oroszország többi részében:	
Grodno	16,000
Kowno	20,000
Wolhinia	56,000
Podolia	13,000
Bessarabia	73,000
Cherson	135,000
Tauria	101,000
Jekaterinoslaw	84,000
Saratow	180,000
Samara	200,000

ezenkivül vannak városok, hol a németek meglehetős százalékát teszik ki az összes lakosságnak. Igy Rigában 36%, Dorpátban 35%, Lodzban 35%, Mitauban 51%, Revalban 25% a német lakos, a zsidókat nem számitva.

Ennek a német népanyagnak belsejébe is bekarták

vinni a pangermán maszlagot*). Itt is az „orosz barbarismus“, az „ázsiai zsarnokság“, a moszkovita „Niedertracht“ kiáltványok kezdették a „szunyadó német önérzetet“ fölszitani. Az orosz kormány a maga óriási rendőrszervezetével mindenkorra semmivé tette a „grossdeutsch“ beavatkozást. Pedig itt tényleg volt elég ok a német följajdulásra. Már III. Sándor czár nagy erővel s az átmeneti intézkedéseknek csaknem teljes elhagyásával, megkezdette az oroszositást. Ha a német birodalom vasmarokkal németesitheti a lengyelt, dánt, francziát, miért ne oroszosithatnánk mi kancsukával a németet, — okoskodott az orosz sajtó.

Az összes német népiskolai ügyeket kivették a német lovagrend s a papság kezéből s közvetlen a szentpétervári ministerium alá helyezték. Az 1887. jan. 26-iki rendelet nemcsak az orosz nyelvnek tanitását, hanem egyátalán orosz tannyelvet rendel el. A német középiskoláknak hét év alatt fokozatosan teljes oroszokká kell lenniök az 1887. ápril 16-iki rendelet szerint. Ma már nincs német iskola, sőt a hires dorpáti német tudományegyetem is teljesen orosz. Minden szakiskolai, önkéntesi zárvizsgálat csak orosz nyelven tehető le.

A német városok, községek administratiojában, sem a belső, sem külső szolgálatban a németnyelv többé nem használható.

A *német helynevek csak oroszokká tétettek*, maga Dorpat is ezentul hivatalosan *Jurjev*.

A német lutheranus papok s tanitók, kik akként nyilatkoztak, hogy az orosz nyelvet nem képesek használni, — egyszerüen elcsapattak, vagy Oroszország belsejébe helyeztettek örök időkre a muszka néptömegbe. A megüresedett helyek vagy oroszokkal töltettek be, vagy német lelkészekkel, kik az orosz nyelvet is teljesen birták Több mint 80 német papot elzárattak, vagy Szibériába internáltak.

Midőn a Schulverein a nyilvános német iskolák megsemmisitése után, privát iskolákat kezdett segélyezni, — az

*) F. v. Löwenthal. Russland. Az Alldeutsch. Verband kiadványa.

orosz kormány a magánintézetek fölállitását is megtiltotta (Aber in Russland scheute man sicht nicht, die Errichtung von Privatschulen einfach zu verbieten und sogar die Erteilung deutschen Unterrichtes unter Strafe zu stellen Lásd Vormeng Geschichte d. Schulvereins 38. lap, hol a többi panaszok is megvannak.)

Mindeme adatokat csak inkább összehasonlitás czéljából hozom fel Mert ha Oroszország a maga birodalmában ily „barbarisch" járt el, hol maradtak a magyarság ellen oly pökhendi módon gyülésezett berlini professorok? Miért nem tartottak nagy muszkaellenes gyüléseket? Hol a Schulverein oroszellenes németmentő irodalma, mikor a magyarfaló röpiratok már könyvtárrá nőttek ki? Egyetlen gyülésükön Nürnbergben (1890.) dr Seidlitz a balti tartományokról mert valamit beszélni s az orosz belügyekbe való befolyást követelni, de az orosz kormány azonnal tiltakozott a pangermán izgatások ellen.

Hát a magyar kormány? Hát az osztrák-magyar nagykövetek? Ezek tudtommal soha sem tiltakoztak Berlinben, sőt eddig is elnézték, hogy a pángermán egyletek nemcsak a magyar oknélküli gyalázásában dolgoznak, hanem azt se vették észre, hogy az „Alldeutscher Verband" nyiltan Ausztria szétbomlását s a nagynémet birodalomba való végleges beolvadását kivánja. A tőlük emlegetett fajvédelem, rokonérzelem, csak hamis ethikai máz, mely alatt titkos hazaárulás lappang és az arravaló kisértés; mintegy társadalmi uton való hangulatkeltés. a jövőbe irt politikai annektálásra.

A földrajz, mint pángermán előkészitő.

A pangermanizmus czéltudatos munkásságát egy téren se láthatjuk oly világosan, mint azon tanitási módszerben, mely a németországi iskolákban, vagy nyilvános felolvasásokon a földrajz kezelésében meghonosult. Nagy tudományos apparatussal rendelkezvén, gyakorlott földrajzi irók, ethnografusok, térképkiadók az iskolák tanóráiban is szem-

léltetőleg terjesztik a jövő Grossdeutschland állami alakulását s megerősitik annak lehető kivitelében való buzgó néphitet. Nyilvános előadások tartatnak, melyeknek czélja a népöntudatot fölgerjeszteni és a közös törzsérzetet általánositani.

Nem a fizikai fogalmakra, hanem a népéletre s népszellemre kell a geografiánál a fősulyt fektetni — irja Rieck-Gerolding*) — növeszteni kell a tanulóban az összetartozás és fajnak érzetét. Panaszkodik, hogy a német diák az ó-kor minden görög historiai városáról tud beszélni, de nem tudja, hogy a Szepességben sok ezer német lakik, hogy Sopron, Mosony s Vasmegyében, Bánátban s a Duna-Dráva között $1^1/_2$ millió (!) német van, nem szólva a 220 ezer derék erdélyi szászról".

„Csodálatos — mondja egyik, — hogy a német gyermeknek a honismével nem tanitják a „németség összfogalmát", pedig már a serdülő gyermekekbe is bele lehetne oltani ama tudatot, „hogy 95 millió ember ugyanazt a nyelvet beszéli, melyet ők". A német olvasókönyvek gyökeres megváltoztatását sürgették a berlini tanárok: A legelső olvasmány, régi szokás szerint, ne legyen „silány" Aesopus mese, vagy parabola, hanem tárgyalja a német nép geografiai elterjedését. Valóban nagyon sok német tankönyvben találkozhatunk efféle didaktikai fogásokkal, melyekkel a német tanulóba mintegy magától beoltódik a nagynémet gondolkodásmód: a pangermán érzületü tanár a katedráról még „nemzetiebb" irányt is szabhat aztán előadásainak.

Ki ne ismerné a Dániel-féle iskolai földrajzokat? Az új kiadásokban az általános részben láthatja, hogy *Das deutsche Land* (a német föld) fejezetben tanulja a fiu mindama földeket, országokat, a hol németek laknak. Hiszen kinek lehetne ez ellen kifogása? Hát baj az, ha a königsbergi sextanus diák megtudja, hogy a magyar Bánátban németek vannak, vagy hogy „Oedenburgtól Klausenburgig" a németnyelv cseng boldogitóan a fülébe? Nem ebben rejlik a

*) R. G. Nationaler Unterricht in Erdkunde und Gesschichte Leipzig Wunderlich 1899.

pángermán oktatási cselfogás, hanem abban, hogy a jelzős és 3 szóból álló „*Das deutsche Land*"-ból, nehány leczke után, valóságos ezermesteri módon „*Deutschland*" lesz.

A Schulverein czéljaira a hires tudós Kiepert készitett egy térképet „A németek elterjedése Európában", melyből a kiadó 1000 példányt ajándékozott az egyletnek. Frankfurtban Nabert dolgozott ki egy nyelvatlaszt, hol főleg a német nyelvszigetek s érintkezési határok vannak tekintetbe véve s ügyesen megrajzolva. Ehhez alkalmazható dr. Böckh munkája „Der Deutschen Volkszahl und Sprachgebiet in den europeischen Staaten". Hogy mily egyetértés és czéltudatos munka vezérli a tudományos apparatussal müködő tagokat, kitünik abból, hogy midőn a csehországi aktióra szükséges volt a cseh-német nyelvhatárok statisztikai kitüntetése, rögtön találkozott több ingyen vállalkozó s köztük dr. Zemmrich a „Globus" földrajzi folyóiratban, nyugati Csehországban végzett munkálatát térkép kiséretében teszi közzé. Hasonló, mindenesetre elismert munkásságnak eredménye Langhans irata a német-cseh nyelvhatárokról, valamint Held térképei a Morvaország s Szilézia német és szláv nyelv érintkezési határairól.

A gothai Perthes-czég rég beszegődött a pangermán földirat hiveihez s épen ezen év elején adta ki az „*Altdeutscher Atlas* – bearbeitet von Paul Langhans" czimü csinos kartografiai munkát. Ezen munka fedéltábláján a pángermán szövetség kiáltványa s tagságára való fölszólitása van, melynek sorai között olvasható:

Az „*Alldeutsch szövetség a német nép állami fejlődését nem tartja befejezettnek, a birodalom határait nem tartja véglegeseknek.*" Az első 7 lapon statisztikai táblázatok a németek elterjedéséről Európában s a többi világrészekben azután a következő térképek:

1. A németség elterjedése a földön.
2. A németek Európában és Keleten.
3. Németek és nemnémetek (undeutsche) Németszágban.
4. Németország Kelet felé.

5. A németség tengerentuli főhelyei.

Valóban mesteri munka a 3-ik s 4-ik számu térkép. Ott terül el a német politika ezen századbeli megtestesülése: németség a dán szigetektől az Adriáig s déli Svájczig, németek a flandriai partoktól a Küküllő mentéig miért ne lehetne ebből Gross-Deutschland? Azok a csekély zöld és sárga terek a magyarokat és szlávokat mutatják; talán ezek is nemzetek a saját nevükön a pangermán szemekben? Ej dehogy, csak *„undeutsch"* söpredékek, kiket, ha a „Gott der Germanen" akarja, ugyis elborit majd a német néptenger.

A mi szegény hazánk, nagyon szépen van a nagyvilágból kimázolva! Alig maradunk Perthes ur jóvoltából néhány százezeren a Duna-Tiszaközben s keleti határaink felé. Geografiai helyneveink egytől-egyig németek eme térképen, még zárjelben sincs a magyar mellékelve; nemcsak a főváros „Ofenpest", hanem Nagy-Kőrös = Gross-Kreuz, Ujfehértó = Neuweissensee, Székelyhid = Zickelhaid, Nagy-Kanizsa = Gross-Kirchen, Kézdivásárhely = Hofmarkt, Marosvásárhely = Neumarkt stb. stb. Ezen városokat még németeknek tartja a meklenburgi s pomeraniai tanuló, hol pedig csak néhány osztrák-német vigécz kószál az utczai boltokban!

A magyar helyneveinkről kiadott törvény ellen való izgatás élénk emlékébe van mindenkinek; tudjuk, hogy itt a szeben-brassói szászok kiáltoztak boszuért ahhoz a „Mutterland"-hoz, mely a franczia, dán s ősi lengyel helyneveket egy vonással kilökte a német hivatalos és magán közlekedésből! Körirat ment, pöffeszkedő hangon a német térképkiadó czégekhez, földrajzi társaságokhoz, — hogy ezentul minden iskolai kiadványaikba *Magyararszág térképére csak a német helyneveket* nyomtassák.

Ekkora orczátlanságot csak a magyar gyámoltalanság nem látott meg; maholnap németté konfigurálják Gothában, hogy Borszék = Bauersack, Tusnád = Tuchschneid, Korond = Kuhrund, Homoród = Hammerad, Bálványos = Ballwahnis, Kòvászna = Kuhweisse stb. stb. s épen ugy kiforgatják a magyar neveket, mint Posenben a lengyeleket.

A németországi tanitók gyülésén, a fölhozott Ricek-Gerolding tanár előadást tartott a „nemzeti tanitásról a földrajzban“; előadásában, mely duzzog, pattog a Wotános nibelungos németországi dölyfösségtől, azt tanácsolja a birodalom tanerőinek, hogy *még a szomszéd államok földrajzában is a német régi vagy uj elkereszteléseket használják.* Az inditvány tapsokat aratott s a resolutionak egyik része: „Mag daher eine ungarländische Regierung die dreisesten Verordnungen bezüglich der Ortsnamen ergehen lassen, die deutsche Schule hat sich um solch frevelhaftes Gebaren nicht zu kümmern, und die ausschlieslich von Deutschen gegründeten Städte des Ungarlandes müssen in deutschen Schulen allwege deutsch genannt werden. Aufgabe der Lehrerschaft aber muss es sein, erdkundlichen Lehrbüchern und Karten werken, die an der Ausrottung deutschen Namenbesitzes mitarbeiten, jede Förderung zu versagen.“

A térképkiadó czégek jobb fajtái is, maguktól a tanerőktől terrorizáltattak. Az uj német iskolai térképekben hasztalan kerestem magyar helyneveket; velünk könnyen elbánnak „Ugrisches Troglodítenvolk“! — De annyira is vetemedtek, hogy a franczia Lille = Reissel, Cambrai = Kemberg, Tournai = Doornik, Bouillon = Beulent, Nancy = Nanzig, Montbeliard = Mömpelgard, — az olasz Pordenone = Portenau, Gonzaga = Günzach stb. stb. Vajjon ezek után a Göthe-féle mondást a tanár urra minő értelemben alkalmazzuk:

„*In fremden Ländern sind wir sehend, und in Deutschland entweder blind oder blödsinnig*“.

Röpiratok, heczfüzetek a magyarok ellen.

Rendkivül nagy tevékenységet fejt ki az „Alldeutscher Verband“ az ujabb időben Münchenből szárnyra bocsátott röpirataival. Két csoportban gyártják az agitáczió eme hathatós eszközeit:

1. Der Kampf um das Deutschtum.
2. Flugschriften vom alldeutschen Verband.

Mindenik csoport a müncheni Lehman F czég nyomdájából kerül ki. A pangermanizmus szempontjából ezen füzetek harczias irálya, bőséges adatgyüjtése, politikai furfangja s főleg a megtévesztésre irányitott gondolatmenete, nagyon czélhoz vezető tényezők, melyekben páratlan egyöntetüséggel *becsempésződik* az összes németlakta földre a *pangermán eszmekör*. Kiséri azokat a temérdek költemény s zenésitett dal, melyek a nemzeti ébresztést s a nemzeti panaszokat rimekben terjesztik; örökszép eszmének hangoztatják, hogy a meddig a németnyelv cseng, egy közös szivverés dobogjon. Az osztrák költő Hamerling, a pangermán szellem föltámasztója Ausztriában, censura nélkül nekelhette a nagy Németországgal való „egy testbe olvadást“ s a „Stammesbruderbund“ békezdő strófája igy szól:

„Csak lassan, csak csöndesen
„Lehet, hogy sikerül,
„Végre mindnyájunkat
„Egyetlen kötelék füz össze
„Egy testvérkötelék a hazában
„És végre egyetlen német hazába
egyesit bennünket.“

A berlini pangermán költészet müvelője K. Pröll „Unter alldeutschen Banner“ czim alatt adta ki vizióit s már 3-ik kiadást ért velük. Az osztrák németeknek nagyon sokat versel s harczra tüzeli őket a „szláv hordák“ ellen, de mig több helyen a „haza iránti hüséget“ dalolja, minden aggodalom nélkül a németbirodalmi fekete-veres-arany zászlóhoz szólitja őket.

A pangermán szövetség ezen egyoldalulag izgató természetü röpiratokkal, tartok tőle, hogy eiéri rejtett czélját, ha az osztrák kormány teljesen apathikus marad a mozgalom iránt, a magyar kormány pedig elegendőnek tartja, ha a magyar-gyalázó röpiratok egynémelyikétől megvonja a postai szállitást. Nevetséges együgyüség, mert a kiadók egyszerüen kijelentik, „minthogy a magyar kormány ezen röpiratot kitiltotta, a t. megrendelőnek zárt boritékban küldhetjük meg“. A mintszteri kitiltás már azért sem ér semmit,

mert a magyar hatóságok a tilalmat nem ellenőrizik. A Schultheiss és Schwarzenberg-féle füzetəket a tilalom után is megkaphatta bárki a könyvkereskedésekben, most is megrendelhető, ha tetszik ezerével! A terjedést megkönnyiti a füzetek müncheni ára; 100 darabnál 10 fillér, 1000 darabnál 5 fillér egy-egy maszlagos füzetnek ára. Az Ausztria fölbomlását s *Németországba való beolvasztását* tárgyaló füzet első kiadása *18 ezer példányban* kelt el! Pedig már készül a harmadik auflage, — pedig a német-osztrák kormány „strengstens" kitiltotta a tartományokból.

Czéltalan s hasztalan munka lenne ama számos „Flugschrift" tartalmára ellenkritikát irni s azok temérdek furfangját, ráfogását rendre venni A pángermán urakat gyógyithatatlan „morbus misohungaricus" veszett kórsága görnyeszti, melynek medikamentumát csupán a Pasteur intézetek illetékesek kitalálni.

A mennyiben azonban talán többen akadnának, kik az ellenünk Németország, sőt sajnos, hazánk több helyén kiadott iratokat tüzetesebben ismerni akarnák, ide függesztem a tőlem ismerteket, megjelenésük helyével. Kiadattak ugyanis:

Heidelbergben: 1. Wattenbach. Die siebenbürger Sachsen. Verlag Bassermann.

Tübingenben: 2. R. Heinze. Hungarica. Eine Anklageschrift. Verlag B. Mohr.

Leipzigben: 3. (Névtelen.) Deutsche Wahrheiten und madjarische Enstellungen Verlag Wigand.

4. Franz von Löher. Die Magyaren und andere Ungarn. Verlag Fuess.

5. Karl Ludolf. Der Sprachen und Völker-Kampf in Ungarn, Verlag O. Mutze.

6. G. d. Teutsch. Die Geschichte der siebenbürger Sachsen, Verlag Hirzel.

7. Freiherr v. Dumreicher Südostdeutsche Betrarchtungen. Verlag Dunker et Humblot.

Bécsben: 8. Dr. Schwicker. Die Deutschen in Ungarn und Siebenbürgen. Verlag Prochaszka.

Münchenben: 9. Fr. Löher. Das Erwürgen der deutschen Nationalität in Ungarn. Verlag A. Ackerman

10. Dr. W. Rohmeder. Das Deutschtum in Zipsen. Verlag d. geogr. Gesellschaft.

11. (Névtelen) Madjarisierung in Ungarn. Verlag Ackerman.

12. (Névtelen). Die Zertrümmerung des siebenbürger Sachsenlandes. Verlag Ackerman in München und Hermanstadt.

13. Ein Beitrag zur orientalischen Frage. Der Pressprocess gegen das „Siebenbürgisch-deutsche Tagblatt" in Hermanstadt. Verlag Ackerman.

14. Dr. Heyk. Die geschichtliche Berechtigung des deutschen Nationalbewustseins. Verlag Lehman

15. Dr. Sepp. Deutschland einst und jetzt. Verlag Lehman.

16, Dr. G. Schultheiss. Deutschtum und Magyarisierung in Ungarn, Verlag Lehman.

17. Karl Pröll. Die vier letzten Dinge in Österreich Verlag Lehman.

18. H Wastian. Ungars Tausendjährung. Verlag Lehman.

19. Karl Schwarzenberg. Kann sich die öster-ung. Armee den Einflüssen der Nationalitäten-Kämpfe entziehen??? Verlag Lehman.

20. (Névtelen). Oesterreichs Zusammenbruch und Wideraufbau. Verlag Lehman.

21. Hungaricus. Das magyarische Ungarn und der Dreibund. Verlag Lehman.

Berlinben: 22. Dr. Karl Pröll Deutsche Vermächtnisse und deutsche Versäumnisse Verlag Lüstenöder.

23. Dr. G. Schultheiss. Das Deutschtum im Donaureiche. Verlag M. Priber.

24. (Névtelen.) *Grossdeutschland und Mitteleuropa um das Jahr. 1950.* Mit einer Karte. Verlag Thorman u. Goetsch.

25. Karl Pröll. Unter alldeutschem Banner. Nationale Weckrufe 1899.

26. Carl Vormeng. Geschichte des Allgemeinen Deutschen Schulvereins, zur Erhaltung des Deutschtums im Auslande. Verlag Georg Reimer.

27. A Schulverein hivatalos lapja: Das Deutschtum im Auslande. Mitteilungen des allgemeinen deutschen Schulvereins zur Erhaltung des Deutschtums im Auslande", melyet minden tag kap, ki a 3 márka tagdijat befizeti.

28. A pángermán szövetség hivat. lapja: „Alldeutsche Blätter" heti közlöny, évdija tagoknak 4, nem tagoknak 6 márka.

29 (Névtelen). Die Kämpfe der Deutschen in Österreich um ihre nationale Existenz. 3 Auflage. Verlag Lüstenöder.

30. Kalender aller Deutschen és „Deutscher National Kalender". Verlag Lüstenöder.

31. Volkskatechismus für den Allg Deutsch, Schulverein. 3 Auflage. Verlag P. Stankiewicz.

Brassóban és Nagyszebenben illetve Hermanstadt-ban:

32. Franz Zimmermann. Die Nachbarschaften in Hermanstadt. Verlag Filtsch.

33. (Névtelen) Das Deutschtum in Ungarn. Eine socialethnographische Studie. Verlag Drotleff.

34. (Névtelen) Debatte über die Besteuerung nichtmadjarischer Firmatafeln. Verlag Drotleff.

35. (Névt.) Madjarische Zeitungsstimmen über die Bewegung in Deutschland. Verlag Drotleff.

36. (Névt.) Das sächsische National programm Verlag Drotleff.

37. (Névt.) Die Specialdebatte über den Mittelschulgesetzentwurf im ungarischen Abgeordnetenhause. Verlag Drotleff.

38. (Névt.) Gesetzentwurf über den Gymnasial und Realschulunterricht. Verlag Drotleff.

39. Jos Frank. Gegenwart und Zukunft der siebenb. Sachsen. Verlag Drotleff.

40. (Névt.) Bericht über die am 29. Oktober 1895. in Mediasch abgehaltene Versammlung sächsischer junger Männer. Verlag Krafft.

41. Wolf. Unser Haus und Hof. Verlag Gött Kronstadt.
42. Dr. Teutsch. Aus der Vergangenheit des sächs. Bürgers.
43. A „Siebenbürg-deutsches Tagblatt" külön lenyomataiból:
„Glossen zum Briefe des Ministers Trefort.
Die Ausrottung des Deutschtums in Ungarn.

Azonkivül a zöldszászok főorganumai a „Kronstädter Zeitung" — Bistritzer Zeitung" — a bécsi Wolf-féle „Ostdeutsche Rundschau" — a berlini „Tägliche Rundschau" — müncheni „Algem. Zeitung" — bécsi „Unverfälschte deutsche Worte" hirlapok.

Ha ezek néhánya, nem is tartozik a szorosan vett pángermán irodalomhoz, de fölsorolandóknak tartottam, mint az „antimagyarizmus" buzgó hirdetőit. A pángermán irodalom hasonló czélokból, persze kiterjed egyéb országokra is, hol a grossdeutsch politika efféle előmunkálatai szükségesek. Röpiratokat terjeszt az osztrák tartományok mindenikéről, belenyul a hollandok néptömegébe; a most csak svájczi érzületü németséget, pángermánizálja a kis nyugodt köztársaságban; fölgyujtotta a Belgium belügyeit fölkavaró vlém kérdést, sőt országéhező nagynémet czéljaiban benn volt Délafrika „niederdeutsch" népének jövendő egyesülése is a németbirodalmi gyarmatokkal.*) Itt azonban alaposan felsültek, mert a szerencsétlen hős burokat, már egy másik falánk birodalom akarja bekebelezni.

Grossdeutschland a jövő vámpolitikában.

«Ex minimis seminibus nascuntur ingentia.»

Politikai tudományokkal foglalkozó, nagyrészt praktikus német államférfiak, nemzetgazdasági kérdéseket behatóan tárgyaló tanárok (Roscher, Vosberg-Rekow) több értekezésben kifejtik annak szükségét és lehetőségét, hogy Németország, a germán néptörzsek kisebb-nagyobb agglomeratio-

*) Lásd: Fritz Bley. Süd-Afrika niederdeutsch. Verlag J. F. Lehman München.

jával benépesült szomszéd államokkal, miként képezhetne *egyetlen közös vámterületet*, annak vezetésére rendelt közös vámparlamenttel. Ezen államok lennének Ausztria-Magyarország, Hollandia, Belgium, Svájcz és Dánia. Az ipari s kereskedelmi állapot, nagyon különböző arányokat mutat eme szövetségbe szánt államoknál, s maga Vosberg-Rekow a legvérmesebb konjunkturák mellett sem hiszi, hogy Ausztria-Magyarország hol a belső adózási politika a külső vámpolitikával annyira összefügg — lemondjon hamarosan önálló gazdasági jogairól. Mégis ha tekintetbe vesszük, mily hatalmas visszhangra talált a „*Németországgal való vámegyesülés*" eszméje, az összes németországi s az osztrák németnemzeti sajtóban; nem tarthatjuk historiai lehetetlenségnek, hogy e század fejlődésében találkozhatnak oly döntő hatalmi tényezők, melyek a szövetségre kiszemelt államok politikai különállását talán egyelőre megkimélve, a nagy középeurópai vámszövetséget létrehozzák. Hiszen épen a német államok történetében elegendő példa van, az őket politikailag is közeledésre szoktatott „Handelsverein" „Zollverein" megalakitására; a régi német Zollvereintől a volt osztrák császárság sem idegenkedett, mig reménye volt a német Bundban politikai vezérszerepét megtartani. Az 1848-iki frankfurti alkotmányjavaslatnak ama pontja, hogy a német birodalom egy vám- s kereskedelmi területet képezzen, nem jutott érvényre; de a bécsi kormány a magyar szabadságharcz leverése után, azonnal tervbe vette a középeurópai kereskedelmi állam megteremtését, mely Angolország suprematiáját megsemmisitené s az egész osztrák császárságot a vámegyletbe beilleszthetné.

A pángermán fölfogás nagyon jól számit. Jól tudja, hogy a mai Németország politikai egységét, az 1818-tól 1853-ig változatos küzdelmekkel létrehozott kereskedelmi és vámszövetség, tehát a gazdasági egység készitette elő. Ezt az iránypontot határozottan már az 1842-iki porosznémet vámszövetség indokolásánál is erősen hangsulyozták. A mai nap tervezett ujabb vámegyesülés, hasonló konjunkturák mellett, hatalmas előmozditója lenne a középeurópai

Grossdeutschlandnak. Ezen okból elővészik a szerencsétlen List Frigyes közgazdasági tanait,*) s annak a pángermán czélokra alkalmasabb szemelvényeit fölhasználják a propaganda érveihez. Az eljárás némi illusztrálására, idéznem kell, hogy 60 év előtt List miként gondolkodott a kis Hollandia önállóságáról. „Hollandia — irja alanti müvének I. kötetében — földrajzi fekvésénél, kereskedelmi s ipari viszonyainál, valamint lakósai nyelvének származásánál fogva egy német provinzia, mely a német nemzeti bonyodalmak idejében Németországtól elszakittatott s melynek a német Bundba való ujrabekebelezése nélkül, Németország oly házhoz hasonlitható, melynek az ajtója idegennek tulajdonát képezi. Hollandia ép ugy Németországhoz tartozik miként Bretagne s Normandia Francziaországhoz, s a mig Hollandia önálló országot képez, addig Németország oly kevéssé tud önállóságra s hatalomra vergődni, mint Francziaország juthatott volna, ha ama provincziák angol kézben maradtak volna. Hogy Hollandia keresked hatalma sülyedt, annak az ország jelentéktelensége az oka. Gyarmatainak prosperitásától eltekintve, továbbra is hanyatlani fog, mert az ország igen gyenge ahhoz, hogy egy jelentékeny szárazföldi s tengeri erőnek költségeit fedezze. A nemzetiség fenntartására irányzott törekvése által, Hollandia mindig több adósságba keveredik. Mégis csak Angliától függő ország marad, s látszólagos függetlenségével csak az angol suprematiát erősiti. Ez ama titkos ok, miért védelmezte Anglia a bécsi congressuson a hollandi látszatos függetlenséget. Anglia oldalán azonban, Hollandia az angol flotta csatlósa, — Némethonba bekebelezve, a német tengeri hatalom vezére.“ Ezeket a szavakat azonban List nagyrészt azért irta, hogy Hollandiát a Zollverein-be való belépésre ösztönözze. A pángermán szövetség már röviden bánik el a kis királysággal; nem veszi tekintetbe, hogy az emlegetett fajrokonság mellett, a hollandi s a tulajdonképi hochdeutsch nyelv között oly nagy különbség van, hogy a hol-

*) Friedrich List. Das nationale System der politischen Oekonomie. Stuttgart Cotta 1841.

landinak okvetlen föl kell áldoznia nyelvét is, ha belépne a pángermán Staatenbundba, — hanem kijelenti: mivel Hollandia niederdeutsch, tehát be vele Grossdeutschlandba! Megigéri, hogy az állam, egyház s iskola belügyileg hollandi maradhat, csak az összekötő „Bundessprache“ lesz a német.

Bármekkora volt 1879-ig a hollandi kormáuy antagonismusa Németország iránt, a legujabb időkben nagy fordulás állott be. A hollandi kormány megengedte sok évi tilalom után, hogy keletázsiai gyarmataiba német alattvalók, ültetvényesek is telepedhetnek; német tőkepénz, német befolyás árad tehát Java, Szumatra felé. A nagyhatalmak elkezdettek minden világrészben gyarmati birtokokat szerezni s azokat szaporitani. Vajjon nincsenek-e a gyönge hatalmu Hollandia gyarmatai már oly veszedelemben, hogy azok hathatós megvédésére, önként kell a német birodalomhoz simulnia? A Hollandiában azelőtt uralkodott angol sympathiát, a rokon búrok durva összezúzása végkép elpárologtatta. A teljes vámegyesüléssel azután a politikai kapcsolás is nem sokáig várat magára, főleg, ha Németország a chinai kérdésben hatalmi sulyra vergődik. A Rajna torkolata gazdasági physiologiai szempontból a német államhoz számitandó, — annak mielőbbi birtoklása tehát fontos követelmény a német politikában.

Nevezetes dolog, hogy a pangermán irodalom nagy sensatiot keltett röpiratában:

— Grossdeutschland und Mitteleuropa *um das Jahr 1950*. Von einem Alldeutschen Zweite Auflage, mit einer Karte in Farbendruck Berlin 1895. Verlag Thormann & Goetsch, a nagy német birodalom részére, már a jövő vámalkotmány felületes vázlata is közöltetik. A Grossdeutschland e szerint állana:

1. A mai (1900). Németországból Luxemburggal.
2. Németalföldből (Belgium s Hollandia.)
3. A német Svájczból.
4. Az osztrák császárságból, persze beleértve az egész Magyarországot. Ehhez csatlakoznának mint a középeurópai Grossdeutschlanddal közös Zollvereint képező „országok“

a balti herczegségek
lengyel királyság
ruthén királyság
a rumén királyság
Nagy-Szerbia.

Magyarország hol vagy? A pangermán térkép, mely ama röpiratokhoz mellékelve van, 1950-re *elhagyta végkép hazánkat a politikai kirajzolásból.* Ott van a jövő Grosdeutschland s a vele egységes „grossdeutsch Zollverein“ állam-tömegeiben eltüntetve; a Duna-Tisza közben még van egy ethnografiai kis sárga festés a beolvadt „magyarenvolk“-ról, de a délmagyar németség „fölszabaditott“ kisebb zömétől s az iszonyuvá fejlesztett Németország óriási népességétől agyonszoritva! A nagynémet határ Mármaros-Sziget, Nagyvárad-Temesvár, és Orsova irányban, vérpiros festékkel megvonva, -- a többi hazai rész, Erdély a székelyekkel, a megvalósult Dakoromániával képez egy dunamenti birodalmat. A pangermán álmokat pompásan illustrálja, eme a hires Debes térképintézettől kiadott „Landkarte“ *1950-ről.*

Ki adta ki ama térképet? Jól jegyezzük meg, a H. Wagner és E. Debes nevezetes czég Leipzigben

Hol terjesztik a jövő Zollbund s Grossdeutschland eszményeit? Berlinben, *egy hatalmas 25—30 ezer taggal biró pangermán egyesületben*, melyben a birodalom legnevesebb emberei is tagok. Ezt csak azért katechizálom ide, nehogy valami elsimogató magyar-német ujságiró, vagy „óvatos politikus“ azt állitsa, hogy engemet valami zugfirkászok felültettek.

Nem bizonyitja a propaganda sikerét az is, hogy ama röpirat a Magyarországot eltörlő térképpel, már 3-ik kiadásba indul?

Ausztria-Magyarország fölosztása.

»Das ist also des Pudels Kern.«
(Göthe Faustjában.)

A széleskörü pángermán irodalomtól eltekintve, egy idő óta a német szakszerü iróknál is, különös elméleti tanok

bukkannak fel. Néhányan kiindulnak Holtzendorff nagy munkája az „Eroberungsrecht“ (hóditási jog) után s tetszőleges metapolitikai okoskodással, jogszerüséget keresnek arra, hogy minő eseteknél s miért foglalhatja el egy állam a másiknak területét. A historikus reámutat amaz időkre, melyekben a háboruk vagy fejedelmi örökösödések folytán, valamely földdarab a mai államtesthez tartozott és speculativ alapot nyujt a politikusnak, hogy az elveszett birtok szándékolt vagy megtörtént visszafoglalását, a legitimitásnak bizonyos zománczával lássa el. Kinek lehet kifogása — mondják — Elsass-Lotharingia elfoglalása ellen, midőn az a „rabló“ XiV. Lajos Strassburgba való bevonulásáig, német birtok volt!? Ugyan miért kellene Grossdeutschland jövő historiai megalkotásának „jogát“ letagadni, midőn az nem egyéb, mint Károly császár nagy német birodalmának helyrehozása? Ratzel Frigyes a tevékeny geografus, a Petermann-féle kiadványok 1896-iki kötetében, már „*az államok területi növekedésének törvényeiről*“ nyujt figyelemre méltó vázlatos értekezést. A nemzeti elv uralkodó irányeszméje vezeti a német tudóst, politikust, sőt magát a népet is; együtt érzik oly állami alakulások szükségszerüségét, melyeknél a nyelvterület kongruáljon az államterülettel (Die Herstellung der Übereinstimmung zwischen Sprachgebiet und Staatsgebiet)

Lagarde a franczia eredetü német orientalista, az 1873—75-ig kiadott politikai munkáival, melyek 1892-ben uj kiadást is értek*), nagyban elősegitette azt a kiterjedt spekulativ propagandát, melyet Ausztria-Magyarország szétbomlása s Németországba való „jogszerü s természetes“ beolvadása körül, a pángermánok mai nap kifejtenek. Lagarde tárgyalja meggyőződéssel, hogy már 1866-ban oda kellett volna csatolni Ausztriához a délnémet államok jobb részeit, mert azáltal nagyobb német népanyaggal rendelkezik a dunai országok germanizatiojához. Mennyire szeretett bennünket, kitünik munkájának 27-ik lapján, hol a né-

*) Paul de Lagarde Deutsche Schriften. Dritter Abdruck. Göttingen. 1892.

meteknek keletre való kolonizatioját védelmezi: „*A magyarok, csehek s efféle osztrák jogar alatt élő hasonló népek, valóságos terhei a történelemnek*; de mint valamely nemesebb s lágyabb érczenek ötvényei, kitünő szolgálatot tehetnek. Területük ritka népességü: itt a német fejedelmeknek van telepitni valójuk. A német kivándorlás rendszeresen, egy gondos és stratégiai szempontból is átgondolt terv szerint Istriába, Magyarország tót és magyar részeibe, Csehország és Galicziába, Szilézia lengyel helyeibe s Posenbe irányitandó."

A német telepitésnek, a német tőke s munka lassu térfoglalásának eszméjét, mely a birodalomnagyobbodás előmunkálatait foglalja magában, a hires német nemzetgazdász Roscher Vilmos is hathatósan támogatta,*) midőn az Amerikába való kivándorlás helyett, a Magyarországba s a Balkánállamokba való lassu település módozatait fejtegeti. Az őt is elfogott németláz félreismerhetetlen jeleivel, nemcsak az osztrák-magyar birodalmat, hanem Törökországot is Némethon örökségének jelenti ki. (Rumänien, Bulgarien, endlich nach denjenigen Teilen der Türkei, welche in Zukunft, so Gott will, das Erbe Deutschlands bilden sollen, bis zur Nordküste von Kleinasien 341 l.)

Hozhatnék több példát még Rodbertus irataiból, miként fejtegették még nagyhirü német professzorok s államtudósok Némethon megnagyobbitásainak ethnografiai s politikai lehetőségét s hogyan alkotódott meg lassan a német társadalom vezető köreiben is, az osztrák-magyar birodalom összeroskadásának nyilt vagy lappangó eszméje. A pángermán szövetség ebbeli jámbor szándékait 3 megjelent irat teszi nekünk láthatóvá:

1. Germania triumphans. Rückblick auf die weltgeschichtlichen Ereignisse *der Jahre 1900—1915.* (!!) von einem Grösstdeutschen. Mit einer Karte in Farbendruck. Berlin A. W. Hayns Erben.

*) Wilhelm Roscher. Kolonien, Kolonialpolitik, und Auswanderung 3 te Auflage Leipzig 1885.

2. Grossdeutschland und Mitteleuropa *um das Jahr 1950*. Von einem Alldeutschen.

3. Oesterreichs Zusammenbruch und Wiederaufbau. (Első kiadás 18 ezer példány.) Herausgegeben vom Alldeutschen Verband.

Ezen a monarchiát egyetemleges orczátlansággal, a papíron földaraboló nyomdatermékek bekezdő gondolatai: „Ausztria-Magyarország államszerkezete recseg minden sarkaiban. Fölbomlása bekövetkezik, a mint a mostani uralkodó szemeit behunyni fogja“ (2. 10. lap). Más helyen: „Az osztrák-magyar monarchia összeroskadás előtt áll. Ennek sok körülmény az oka, első sorban azonban a dynasztia, az államot kormányzó családok oligarchiája“ — — „ha a monarchia látszóéletét mai napig elhuzta, azt csak német lakosai türelmének, a hadseregnek s a német birodalommal levő szövetségének köszöni.“

Nagy nyomatékkal tárgyalják, hogy az „összeroskadás“ esetén, miként épithető fel Ausztria német alapon ujra és miként kell a félnémet Ausztriát, Németország egészen német tagjává változtatni. Azután duzzadó berlini nagyképüséggel, elcsapja felséges uralkodóházunkat. (Die Habsburger müssen entweder ganz aus der Reihe der regierenden Fürstenhäuser verschwinden, oder sie müssen ihren Schwerpunkt weiter nach Osten verlegen, d. h. sich auf das Ungarische Königreich und dessen Nebenländer beschränken.“ 3 mü 8-ik lapon.)

A porosz-német barátság e rendkivüli megnyilatkozása után, ily államalakulást proponál:

1. *Poroszország* kapja Sziléziát s Morvaországot. A lengyeleket s cseheket ez fogja germanizálni.

2. *Szászország* kapja Csehországot „tehát 6 millió németen $3^1/_2$ millió cseh ki nem foghat többé.“

3. *Bajorországhoz* csatolandó az Inn-negyed, mely ugyis régi bajor birtok volt, tehát Tirol, Voralberg s Salzburg.

4. *Az osztrák partvidék* Dalmátia déli részével, Triest, Pola s Cattaroval *német birodalmi* tartományt fog alkotni,

egy császári-német katonai helytartó alatt. Erre a partvidékre különben mindenfelé vásik a grossdeutsch zápfog, mert már Lagarde, Németország életkérdésének jelzi Triest birtokát s a pángermán iratok is axiomának állitják: „Az Adriához való utnyitás Grossdeutschland életföltétele s a német nép a béke s harcz minden eszközét latba vetendi, hogy az Adriához jusson“ (2. mű 28. lapon).

5. Ausztria királyság (Ostmark*), mely állana Alsó- s Felső-Ausztriából, Stiria, Karintia s Krajna tartományokból, egy német fejedelem alatt.

Az igy „poseni minta“ szerint megalakult „Grossdeutschland“-nak joga legyen a nagybirtokokat kisajátitni, főleg a németellenes főnemesi családoktól! Az államkötelékbe tartozó lakos pedig, akkor folyamodhatik a német teljes polgárjoguságért, *ha a német nyelvet birja.*

Magyarországra nézve, a pángermán országbontók nem tudnak egyöntetü javaslatot kifundálni. A felsorolt „Alldeutsch“ nyomtatványok 2-ikában, *ki vagyunk törülve a nemzetek s országok sorából.* A mi édes hazánkat ily darabokban osztják el papiron:

1. Ruménia megkapja a mai Magyarország oláhnyelvü területét Bukovinával. (Hogy fognak ujjongani a dákorománok!)

2. A szászok megmentésére, a szász-német terület „*Markgrafschaft Siebenbürgen*“ név alatt, külön német kormányzati birtokot képezne. (No persze!)

3. Horvátország, Slavonia, Dalmátia, Montenegró, Bosznia s Herczegovina a mai Szerbiához csatoltatva, képezik a „nagyszerb királyság“-ot.

4. A tulajdonképi osztrák császárság, a hazánkból megmaradt részszel, a „*Magyar őrgrófság*“-gal mindenestől belép a grossdeutsch birodalomba, melylyel azután a magyarok teljes germanizácziója is befejezhető. (*Es gilt nur, ihnen die deutsche Sprache* und deutsches Volksbewustsein wieder *beizubringen.*)

*) Ezt a törvénytelen elnevezést az osztrák-német lapok széltiben használják!

Ezt az irgalmatlan magyar pusztitást, ugy látszik Lagarde irataïból szivta be magába pángermán jóakarónk; mert hiszen ott áll a 112-ik lapon: Minél gyorsabban pusztulnak el a tulajdonképi magyarok, annál jobb nekünk. (Je schneller die eingentlichen Magyaren untergehen, desto besser für uns stb. stb.)

A másik 2-ik szám alatt emlitettem műben, ilyenféle elbánásban részesülünk:

„Nagyon fontos Magyarország jövő alakulása. Világos dolog, hogy ez attól függ, vajjon Magyarország barátságos vagy ellenséges képet vág-e, Ausztriának német szemponti átképződésére. A magyarok teljes állami függetlenségre való óhajánál fogva, föltehetjük, hogy ezen alkalmat fölhasználandják, hogy német segélylyel állami önállóságra tegyenek szert.“ Továbbá: „A döntő tényező a német állam s (ezen) Magyarország viszonyában, a két milliónyi német lakos német sajátosságának népjogi föntartása s biztositásában fekszik. Ezen szempontból a német helynevek s családnevek visszaállitását, a német egyházak s iskolák önrendelkezését, az erdélyi „universität“ felujitását, a németnyelv egyenjoguságát minden forgalmi intézménynél, szerződésszerüleg kikötni kell“ (12. 13. lapon.)

Nagyon sokat irhatnék még eme „grossdeutsch“ tervezetek irodalmáról, hol a leghitványabb flegmával bocsátják piaczra, a barátságos és szövetséges szomszéd állam ravasz pángermán földarabolását s lelkifurdalás nélkül hirdethetik a német társadalomban a „Habsburg-birodalom rombadölését“ épen azon időben, midőn a berlini s budavári találkozás iménti szivélyessége, a két uralkodó őszinte igaz barátságát világszerte bizonyitotta.

Sokszor gondoltam magamban, midőn a pángermán megnyilatkozások tanulmányozásába bele mélyedtem, — vajjon ne dobjam el a szemenszedett országdarabolást, melylyel minden áron bizonyos jövő történeti valószinüséget akarnak a közhangulatba csempészni? Nem tettem, hanem eltökéltem magamban, hogy a pángermanizmust a maga vonásaiban, czéljaiban bemutatom a magyar közönségnek.

Ne kissebbitse senki, a hazánkra nézve kétszeres veszélylyel járó irányzatot, hanem a hol módjában s hatalmában van védekezzék ellene. Nem „alberne Gedanken einzelner Querköpfe“ azok müködése, mint azt egyik budapesti német lap elütni szeretné; — tessék csak végig olvasni, a pángermán irodalmat pártoló alldeutscher Verband egylet fővezéreinek mai névsorát, kik azok? Hasse lipcsei tanár, Arnim-Muskau gróf, Stolberg-Wernigrode gróf, Kardorff-Wabnitz képviselő, Lehr Adolf képviselő, Fischer F. augsburgi polgármester. Ezek bocsátották ki a pángermán programmot, mely a Perthes-féle atlasz boritékán van, s ezek érzületévei jelenthette ki Grell Hugo realgymnasiumi tanár, a porosz tanári gyülésen Potsdamban, a német fejedelmi kastélyok székhelyében:

„*Das letzte und erhabenste Ziel des Alldeutschen Verbandes*, *ist der Zusammenschluss aller oberdeutsch und nieder deutsch besiedelten Länder Mitteleuropas zu* ***einem grossdeutschen Staatenbunde*** “

Taps és bravó!

A tudományos készültséggel kiadott nagynémet térképek bizonyitják nekünk, vajjon ama „Staatenbund“ alatt, minő politikai határokkal jelölt Németországot értenek. Az osztrák-magyar birodalmat szétdaraboló müncheni röpiratokban pedig, közös vezéreszme gyanánt kiáltják oda a sok millió németnek:

„A mi jövőnk az Adria s Keleti tenger, a Memel s a La Manche csatorna között terül el.“

Mit tegyünk?

A kolozsvári tanári kör azon gyülésén, melyen ezen füzetben foglaltak kivonatosan első izben fölolvastattak, a következő befejezésben ajánlottam, a pangermánizmus ellen való védelem egyik módját:

T. Uraim! nekem is van befejezésül egy kiáltványom: Talpra magyarság, talpra tanárok! Ha a német professoroknak, a velünk szövetséges Németország kormánya megengedi, hogy pángermán munkával társadalmilag előkészitsék a „nagyobb német birodalmat“; ha a német kultuszminiszter elnézi, sőt helyesnek tartja, hogy a két uralkodó barátsága mellett, az egyiknek alattvalói, professorjai Ausztria-Magyarország föloszlását nyiltan hirdessék; ha már Ausztriába bevitték, Magyarországba most csempészik be a pángermanizmus hazát megtagadó mételyét — akkor nekünk magyar tanároknak ki tilthatná meg, hogy a *külföldi propaganda ellen teljes erőnkből és idején védekezzünk?*

Már vannak az erdélyi részeken kivül is komoly előjelek, hogy az „Alld. Verband“ röpirataival, nyilt s titkos munkájával, erősen hinti a magyargyülölő konkolyt, a velünk egy haza földjén, békében élt németség közé, — megvárjuk-e tétlen egykedvüségben, mig a pángermán egyesületek céljukat elérték? Nekem az a feleletem, hogy nem!

Azért tiszta és erős magyar meggyőződésből javasolom:

1. A kolozsvári tanári kör kebeléből mozgalom indittassék meg, a hazánk területén való bármily irányu s bárhonnan jövő pángermán müködés erélyes ellenőrzésére s meggátlására.

2. Figyelmeztessük köriratban az ország többi tanári

köreit és *közvetve a kulturegyleteket is*, a haza területére belopodzó pángermán akczióra s annak a könyvkereskedésekben meg-megjelenő magyarfaló röpirataira.

3 Bizzon meg a kolozsvári tanárikör kebeléből 4—5 jótollu tagot, kik a pángermán irodalmi s hirlapi akcziót állandóan figyelemmel kisérjék

4. Szükségesnek mondja ki, hogy a magyar közönség előadások s nyomtatványok utján, időnként, a pángermán egyesületek nyilt s lappangó müködéséről képet kapjon. Ellenmüködés csak ott lehet, hol a támadás mibenlétét pontosan ismerik.

A tanári kör Márki Sándor egyetemi tanár s körelnök vezetése alatt, ezen javaslatot elfogadta s a röpirat kiadási költségeihez is hozzájárult. Az Emke 200 példányt vásárolt meg s a pangermánizmus elleni akcziót a magyar hirlapok nagy része lelkesen támogatta. De ezzel azután be is volt fejezve ama „társadalmi mozgalmunk“, mely az óriási pángermán szervezettel szemben, valóban csekélynek mondható. Röpiratom 1-ső kiadása alkalmából, halomban feküsznek szekrényemben az ország befolyásos és előkelő férfiaitól a gratuláló és köszönő levelek, melyekből kivehetem, hogy figyelmeztető vészkiáltásomat meghallották. Ám egy év elmult azóta és sehol se látok nagyobbszabásu, sőt még szerényebb mozgalmat se, a német veszedelem ellensulyozására.

Nagyobb viszhang tán ez évi delegácziónális gyülések alkalmából keletkezett, midőn nemzeti jogaink és jellegeink hatalmas védői, Bartha Miklós és Ugron Gábor figyelmeztették az országot a pángermán propaganda álnok müködésére. Bartha Miklós a „Magyarország“ 1901. junius 9-iki számában „Német veszély“ vezérczikkében foglalkozik a mozgalommal ; Ugron Gábor pedig a következő szavakban jellemezte az Alldeutsch müködését :

(Alldeutsch propaganda.)

„Szövetségestől el kell és el lehet várni, hogy az ő eljárása a szövetséges állam létfeltételeit ne támadja meg ; el lehet várni, hogy a bizalommal szemben szintén bizalmat

tanusitson. És mit tapasztalunk Németország társadalma részéről? Mert meg kell jegyezni, hogy a modern politikai eszközökben van egy leleményesség, a mely abban áll, hogy létezik egy hivatalos nemzet, létezik egy nem hivatalos nemzet és azután létezik egy jótékony nemzet. A legveszedelmesebb, midőn a jótékonysági propaganda kezd el müködni. Akár orosz, akár német legyen, de a polttikai tér előkészitésének egyik módja az, hogy a miért a hivatalos világ nem vállal felelősséget, azt a munkát elvégeztetik társadalmi uton. Mi szövetségben vagyunk a hivatalos Németországgal, de *a nem hivatalos* Németország Ausztriában is, Magyarországon is egy hatalmas *alldeutsch propagandát* inditott meg, a mely pedig nem szelid eszközökkel dolgozik. Ausztria törvényhozásában is az alldeutsch képviselők számának megszaporodása egy veszélyes szimptomát tüntet fel és a propagandának folytonos müködése és hatékony eszközeinek igénybevétele azt a kérdést állitja elénk: Mit akarhat Németország? Miért akarhatja azt Németország társadalma, hogy itt Ausztriában a németek és szlávok közt áthidalhatatlan szakadás legyen, a mely folytonos belső megrázkódtatásban tartja Ausztriát? Miért akarhatja azt, hogy a jó módban levő és gazdagon fenntartott erdélyi és magyarországi lapokban a magyar nemzet, a magyar kormányzás, a magyar közigazgatás ellen folytonos gyülölködés és rágalmazás szittassék, a melynek czélja mindig az, hogy az állami életben való bizalmat és az állam fenmaradásában való hitet megrenditse? És ugyanakkor a külföldön többrendbeli társulatokat és egyleteket tart fönn a német társadalom a Schulvereintól, a Wodin-vereintól kezdve számosokat, mely egyesületekben szervezve tart fönn egy olyan mozgalmat, *a mely folyton Ausztria kimulását, fölbomlását hirdeti!* Ne hogy azt higyje a t. országos bizottság, hogy a mi szövetségeseinknél ez a munka nem tervszerü! Ez a munka tervszerü, ez arra tör, a mit ezelőtt egy évvel itt volt szerencsém elmondani, hogy a kik birják a Duna felső szakaszát, birni akarják a Duna egész folyamát, akik birják az Elba középső és alsó részét, törnek az Elba felső meden-

czéjére ist Azt fogják mondani bizonyosan, hogy én ezeket a politikai tendencziákat csak ugy gondolom. Nem; hiszen *világbirodalmi politikát* hirdetnek a legmagasabb ajkak is Németországban, világbirodalmat pedig nem lehet csak abban érteni, hogy Németországnak a világ minden részében vannak gyarmatai, hanem abban is kell érteni, amint ők maguk magyarázzák, hogy *amig német szó hangzik, addig minden német* és hogy a német birodalom kicsiny, hanem a *német Deutschland* az az, ami nagy, és a czél az, hogy minden németet egyesitsenek."

Ez a politikai buzogánycsapás Berlin felé, mindenesetre nem marad hatásnélkül, külpolitikánk vezetőinek körében, de társadalmi akcziót alig indit meg antigermán irányban.

Egy közoktatási Baross Gáborra lenne szükségünk, ki a tanitás germán irányával szakitani merne s az egyedül üdvözitő németnyelv oktatását, összes iskoláinkban fakultativvá tenné. Mivel a magyar mellett egy világnyelvre szükségünk van, a *velünk nem szomszédos* franczia vagy angol nyelv tanitását kellene egész közoktatásunkban és társadalmi, közmüvelődési intézményeinkben általánositani. — Csengery Antal az akadémia nem régen elhunyt alelnöke, még az 1878. jun. 16-iki közgyülésen erélyesen utalt azon tudományos kulturánkra oly károsan ható fonákságra, hogy nálunk a franczia s angol nyelv és irodalom távolról sem részesül oly figyelemben, oly ápolásban, mint milyenben részesülnie kellene s kiemelte, mily fontos előnyökkel bir e két nagy nemzet irodalma a német irodalom felett. Csengery a tárgyhoz csak a tudomány szempontjából szólott, — ime a pángermánizmus féktelen hullámzásai s csapkodásai alkalmával van a dolognak magyar müvelődés — politikai értéke is!

Kisebb nemzet haladási irányában, nincs veszedelmesebb, mintha az a szomszéd nagyobb tömegü népnek kulturáját átkölcsönzi s annak nyelvét tulságosan terjeszti, sőt még erőszakos tanrendekkel kötelezőleg tanittatja. Midőn a magyar, majdnem kizárólag a német kulturából s iro-

dalomból táplálkozik, midőn német intézményeket, törvényeket, tanterveket fordit magyar köntösre ; a legszittyább magyar ifjuságot is kötelezőleg tanittatja (jobban kinoztatja) a németnyelv döczögős Schmerz-Sprung-Strumpf- Sturz-os grammatikájával ; midőn az *öngermanizálás* ily önokozta tényezői mellett, a német-osztrák közös intézmények, németnyelvü kereskedelem, német hirlapirodalom stb. százféle kölcsönössége s kényszere is, iszonyu germán terhével magyar létünkre nehezedik, — akkor valójában nem történik egyéb, mint öngyilkos átgyúrása s praeparálása a magyar népanyagnak arra a jövő Grossdeutschlandra, melynek eszményétől van átlengve az egész németföld. A hivatalos Németország titokban kivánja, a nemhivatalos Németország nyiltan hirdeti monarchiánk fölbomlását s hazánknak beolvasztását a nagy Németbirodalomba s ime önmagunk előre homogenizáljuk a beolvasztandó néptömeget ; homogenizáljuk szellemben, nyelvben és külső formákban.

Ha társadalmunkban a közvetitő világnyelv a franczia vagy angol lenne, ha kulturánk irányzatai a némettől elütők s lehetőleg a némettel heterogének lennének, ha emellett csökönyösen ragaszkodnánk saját ethnografiánk magyar alkotó jellegeihez, — akkor sem a fejlődő pángermánizmusnak, sem a birodaloméhes caesari hatalomnak nem volna inyére, hogy a német Ausztriával, a heterogén népelemü Magyarországot is Grossdeutschlandba annektálja.

8/8/75